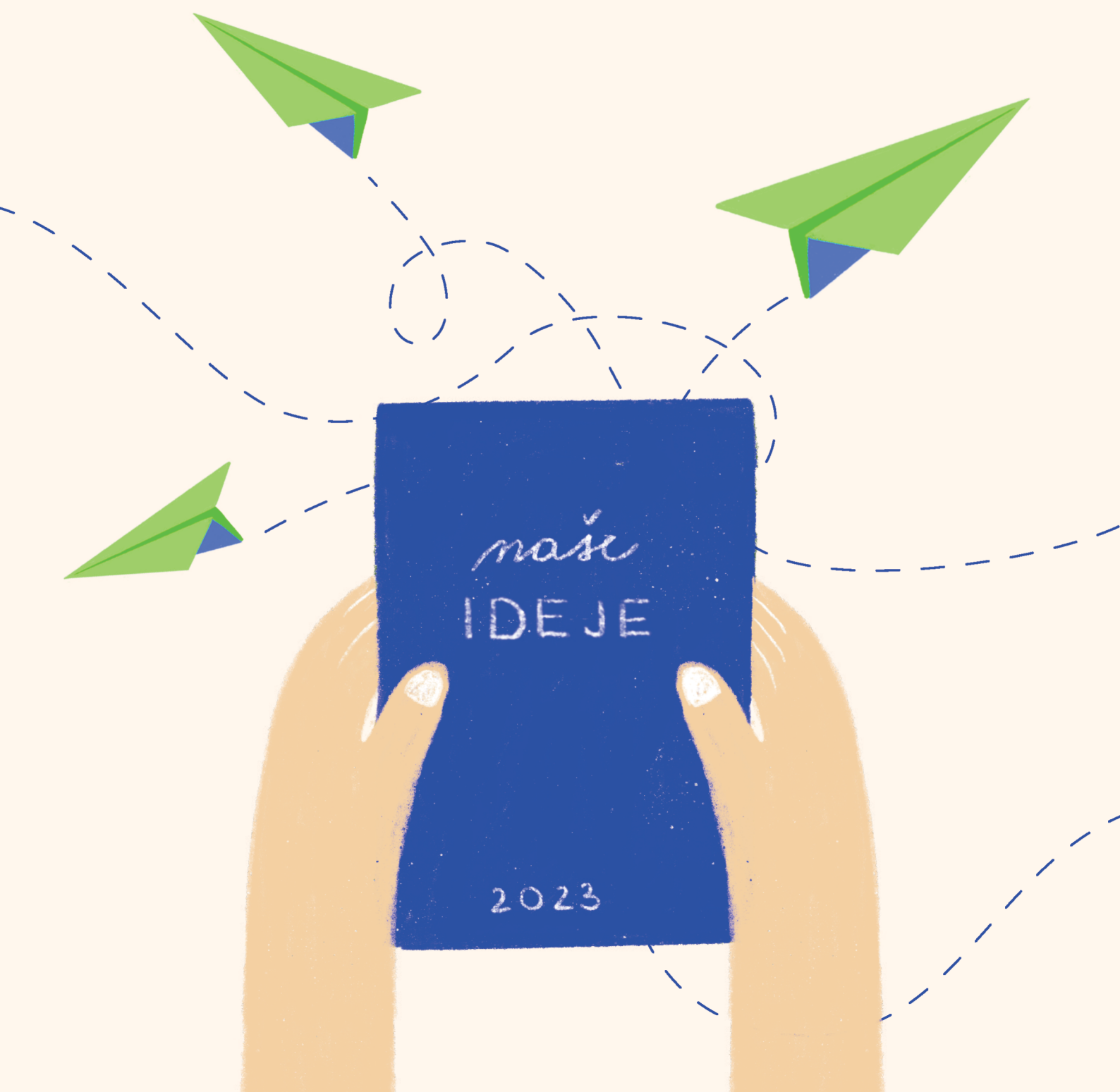

management

LETNIK 17 (2022) ŠTEVILKA 2 ISSN 1854-4231

management

LETNIK 17 (2022) ŠTEVILKA 2 ISSN 1854-4231

- 41 Podaljševanje delovne aktivnosti starejših
Darja Alič in Žiga Čepar
- 47 Higher Education Mix (Four Bs of Higher Education Institutions):
For Boštjan Žekš and, to a Lesser Extent, Followers of E. Jerome McCarthy
Igor Rižnar
- 51 Zelene obveznice kot oblika financiranja zelenih projektov
Urška Orel Bernetič in Suzana Laporšek
- 59 Približevanje Srbije Evropski uniji
Petar Čehovin in Žiga Čepar
- 65 Soustvarjanje v javnem sektorju
Andreja Pegan
- 71 Posegajmo po znanju, novih izzivih in višjih ciljih
Mateja Trunk Hrvatina
- 75 Povabilo k oddaji člankov s področja vplivnežev
Danijel Bratina

Spoštovane bralke in bralci,

z veseljem sporočam, da je pred nami nova številka strokovne revije Management. V prvem prispevku se avtorja osredotočata na možne ukrepe za pomoč pri zaposlovanju starejših in načine za povečanje njihove konkurenčnosti. Drugi prispevek odraža veliko avtorjeve refleksije, posvečen je Boštjanu Žekšu in se hudomušno osredotoča na ključne akterje v visokošolskem izobraževanju. V tretjem prispevku avtorici predstavita zelene obveznice, njihov pomen, razvoj in trende na področju zelenih obveznic. V četrtem prispevku avtorja prikazujeta, kako napreduje proces pristopa Srbije k Evropski uniji in katere so prednosti, slabosti ter izzivi za Srbijo na tej poti. V petem prispevku avtorica obravnava in opredeli pojem soustvarjanja kot koncepta organiziranosti javnega sektorja ter prispeva k lažjemu razumevanju soustvarjanja med posamezniki in organizacijami, ki se s pojmom prvič srečujejo.

V drugem delu revije vas vabim k pregledu in napovedi dogodkov na Fakulteti za management; avtorica nas z aktualnimi vsebinami seznanja v prispevku z naslovom »Posegajmo po znanjih, novih izzivih in višjih ciljih«. S pogledom v spomladansko obdobje zaključujemo s posebnim povabilom področnega urednika trženja k oddaji člankov s področja vplivnežev.

Vsem, ki ste pomagali sooblikovati novo številko strokovne revije Management, se prav lepo zahvaljujem. V nastajanju je naslednja številka revije, ki bo objavljena predvidoma v mesecu septembru. Vabljeni k sodelovanju in oddaji strokovnih prispevkov!

Klemen Kavčič, glavni in odgovorni urednik

Management | Glavni in odgovorni urednik Klemen Kavčič | Uredniki Daniel Bratina, Tina Bratkovič Kregar, Dušan Gošnik, Mateja Jerman, Suzana Laporšek, Igor Rižnar, Primož Šterbenc in Elizabeta Zirnstein | Lektoriranje Davorin Dukič in Susan Cook | Oblikovanje in tehnična ureditev Alen Ježovnik | Ilustracija na naslovnici Patricija Rantaša | Uredništvo Univerza na Primorskem, Fakulteta za management, Izolska vrata 2, 6000 Koper | management@fm-kp.si | www.mng.fm-kp.si

 https://doi.org/10.26493/1854-4231.17_2

Darja Alič
Unicredit banka d.d.
darja.alic@gmail.com

Žiga Čepar
Univerza na Primorskem,
Fakulteta za management
ziga.cepar@fm-kp.si

Podaljševanje delovne aktivnosti starejših

Raziskave trga dela nakazujejo, da za ista delovna mesta tekmujejo številni mladi z relativno visoko izobrazbo na eni strani ter starejši z relativno bogatejšimi izkušnjami na drugi strani. Pogosto prihaja do trenj glede vprašanja, ali naj starejši zaradi staranja prebivalstva delajo dlje ali pa naj delovna mesta prepustijo mlajšim. Članek najprej povzema nekatere možne ukrepe za pomoč pri zaposlovanju starejših ter načine in rešitve za povečanje njihove konkurenčnosti. Rezultati lastne raziskave, ki je bila izvedena s pomočjo ankete, so pokazali, da anketirani večinoma niso najbolj naklonjeni daljši delovni aktivnosti starejših.

Ključne besede: trg dela, upokojevanje, starejši na trgu dela, pokojninska reforma, stereotipi o starejših

Extending the Work Activity of the Elderly

The labour market research suggests that there is a competition for job positions between young who are relatively highly educated on one hand and older people who have richer work experiences on the other. There is often a friction between opinions on whether older people should work longer due to population ageing or they should be replaced by younger employees. The article first summarizes some possible measures to help in the process of employment of older people and possible ways and solutions to increase their competitiveness. The results of our own research, based on the survey questionnaire, shows that most of the respondents are not in favour of longer work activity of older people.

Keywords: labour market, retirement, older people in the labour market, pension reform, stereotypes about older people

<https://doi.org/10.26493/1854-4231.17.41-46>

Zakaj naj bi starejši delali dlje?

Zakaj je delovna aktivnost starejših tako pomembna tema? Pričakovana življenjska doba se podaljšuje, zaradi česar le-ta zdaj bistveno presega upokojitveno starost, določeno v prvi polovici prejšnjega stoletja, ko so bili postavljeni okviri pokojninskega sistema. Po drugi strani nizka rodnost že dalj časa ne zagotavlja več enostavne reprodukcije prebivalstva, kar rezultira v naraščanju deleža starega prebivalstva. To povečevanje pa povečuje javnofinančne izdatke, povezane s staranjem, predvsem izdatke za pokojnine, zdravstvene storitve in storitve dolgotrajne oskrbe, kot prikazuje preglednica 1 na naslednji strani.

Mnogi si želijo delati, ustvarjati, delovati, pokojninski sistemi in pokojninske norme pa so včasih strukturirani tako, da se starejšim delo ne izplača ali pa se jim po določeni starosti delovno aktivnost popolnoma onemogoči. Delo je pomembno tudi za socialno integracijo starejših.

Delo pomeni aktivnost, ki pozitivno vpliva na ohranjanje kognitivnih sposobnosti in vitalnosti; seveda pa ne kakršno koli delo, pomembno je, da je delo primerno in zadovoljivo za starejše delavce (Principi, Fabbietti in Lamura 2015, 802).

Predčasna upokožitev za gospodarstvo pomeni veliko izgubo potencialne produktivnosti in postavlja pod vprašaj tudi vzdržnost sistema socialne varnosti. Leta 2040 bo starejša delovna sila predstavljala kar 37 % vse delovne sile in bo najštevilčnejša skupina na trgu dela. Zato bo treba spremeniti upokojitvene prakse, ki vključujejo ne samo zaostrovanje potrebnih pogojev za upokožitev, temveč tudi strukturiranje sistema na način, ki bo starejše spodbujal, da bodo v delovnem razmerju sami želeli ostati čim dlje (Gringart, Helmes in Speelman 2008; 752; Johnson 2009, 3). Raziskava Taylorja in Walkerja (1998, 641 v Lazazzara, Karpinska in Henkens 2013, 2155) pokaže, da imajo delodajalci na splošno po-

Preglednica 1 Projekcija javnih izdatkov za sisteme socialne zaščite

Kategorija	2013	2020	2030	2040	2050	2060
Pokojnine	11,8	11,1	12,3	14,3	15,6	15,3
Zdravstvo	5,7	5,9	6,4	6,86,9	6,8	
Dolgotrajna oskrba	1,7	1,7	1,9	2,4	2,7	2,9
Skupaj	18,9	18,8	20,6	23,5	25,2	25,0

Opombe Po podatkih Urada Republike Slovenije za makroekonomske analize in razvoj (2016).

zitivno mnenje o sposobnostih starejših delavcev, v resnici pa delujejo drugače in jih neradi zaposlujejo.

Trend hitrega izstopanja iz skupine delovno aktivnega prebivalstva ima številne neželene posledice (Uzun idr. 2019, 217):

- zgodnja upokožitev starejših delavcev socialne partnerje, zlasti delodajalce, osvobodi pozitivnega pristopa k upravljanju, povezanega s staranjem delovne sile, in potrebe po spremembi spretnosti ter znanja delavcev v skladu z novimi zahtevami;
- razširjeno predčasno upokojevanje lahko okrepi stereotip o starejših delavcih kot manj produktivnih in odvečnih;
- nekateri avtorji opozarjajo na ustvarjanje kulture zgodnjega upokojevanja, ki jo pokojninski skladi težko prenašajo;
- zgodnejša izključitev starejših iz delovne sile ustvarja nevarnost za njihovo socialno izključenost v zgodnejši starosti;
- obstaja nevarnost, da se bo stopnja revščine starejše populacije povečala.

Kakšna je starostna meja, do katere delavec velja za mladega in od katere starosti dalje govorimo o starejšem delavcu? Anna Ritsatakis (2008) pravi, da za starejšo osebo velja vsak starejši od 60 let, medtem ko je skladno z OECD (2006) mladi delavec oseba, stara od 15 do 24 let, starejši delavec pa oseba, stara od 55 do 64 let. Nefreteta Zekić Eberhard (2014, 330) trdi, da lahko ob upoštevanju priložnosti na trgu dela to starostno mejo znižamo na 40 let. V večini držav Evropske unije se namreč negativna selekcija pri zaposlovanju moških začne pri 40 letih, pri ženskah pa že prej (Grigorev 2011, 21). Za namen naše raziskave smo kot starejše delavce opredelili tiste, ki so stari 50 let ali več.

OECD (2006) v študiji *Živi dlje, delaj dlje* ugotavlja, da se starejši posamezniki pri ohranjanju delovne aktivnosti soočajo s številnimi ovirami, med katerimi izpostavljajo predvsem: (1) nesti-

mulativno davčno ureditev ter ureditev socialnih transferjev in prispevkov, ki znižuje motivacijo posameznikov za podaljševanje delovne aktivnosti v primerjavi z upokožitvijo, ter (2) nezainteresiranost oz. odpor delodajalcev do zaposlovanja starejših.

Ob navedenem kot »oteževalno« okoliščino navaja tudi razmeroma blage upokožitvene pogoje tradicionalnih pokojninskih sistemov, ki dodatno krepijo želje oz. pričakovanja posameznikov po zgodnji upokožitvi.

Ključna motivacija za raziskovanje delovne aktivacije starejših izhaja torej predvsem iz dejstva, da staranje prebivalstva povzroča višje stroške v sistemu socialne varnosti, iz dejstva, da je vzdržnost pokojninskega sistema pogojena tudi z daljšo delovno aktivnostjo starejših, ter iz dejstva, da proces staranja prebivalstva zaradi podaljševanja življenjske dobe že sam po sebi zahteva podaljševanje delovne aktivnosti – ta proces pa postaja le čedalje intenzivnejši.

Raziskava podaljševanja delovne aktivnosti starejših

V nadaljevanju najprej predstavljamo nekatere možne ukrepe za spodbujanje zaposlovanja starejših ter nekatere načine in rešitve za povečanje njihove konkurenčnosti. Sledi predstavitev izvedbe raziskave mnenj glede podaljševanja delovne aktivnosti starejših skupaj s ključnimi rezultati izvedenih analiz.

Spodbujanje zaposlovanja starejših delavcev

Poleg sprememb v sistemu pokojninskega zavarovanja je podaljševanje delovne dobe odvisno tudi od stopnje prilagajanja trga dela starejšim delavcem. Dokazano je namreč, da so ljudje, ki na trgu dela ostanejo najdlje, pogosteje samozaposleni (Wahrendorf idr. 2017, 270), ki delajo s krajšim in prilagodljivim delovnim časom (Burtless 2013, 35). Tako je možnost za delo s prilagodljivim delovnim časom, ki ga je mogoče prilagoditi potrebam starejših delavcev, izjemno pomembna, saj je

starejša delovna sila zelo raznolika skupina. Posledično prožnejši in liberalnejši trgi dela starejšim delavcem nudijo več priložnosti (Van Dalen idr. 2006, 19). Po drugi strani nekateri konservativnejši raziskovalci spodbujajo zgodnjo upokojitve kot rešitev za brezposelnost (Bredgaard in Tros 2006; Scherger 2015, 25).

Slovenija je uvedla možnost delne upokojitve s skrajšanim delovnim časom ob ohranjanju pravice do pokojnine in možnost uveljavljanja pravice do ponovnega izračuna pokojnine po vsaj dodatnem letu zavarovanja. Natančneje, upravičenci do starostne pokojnine, ki še naprej delajo s krajšim delovnim časom ob spremenjeni pogodbi o zaposlitvi ali pa so v času uveljavljanja pravice že zaposleni do polovičnega delovnega časa, se lahko delno upokojijo (Ministrstvo za delo, družino, socialne zadeve in enake možnosti 2016).

Dobro prilagojena aktivna politika zaposlovanja lahko poveča zaposljivost in zaposlitvene možnosti starejših. V tem okviru sta se za najučinkovitejši izkazali oprostitev davka in uvedba drugih ugodnosti (European Commission 2014). V Sloveniji je aktivna politika zaposlovanja starejših od 50 let omejena izključno na tiste, ki so vpisani v evidenco brezposelnih. Praviloma so lahko vključeni pri skoraj vseh vrstah ukrepov, razen pri programih, ki veljajo izključno za mlade. Delež novovključenih upravičencev do ukrepov aktivne politike zaposlovanja, starih od 50 do 54 let, se je v Sloveniji z 10 % leta 2012 povečal na 13,1 % leta 2016, hkrati pa se je delež brezposelnih starejših od 50 let s 16 % v letu 2012 povečal na 18,4 % v letu 2016. Danska, Švedska in Avstrija na splošno bolj vlagajo v ukrepe aktivne politike zaposlovanja, Grčija pa manj. Slovenija se je postavila nekam na sredino (OECD 2017).

Zaposljivost starejših delavcev in njihova prilagodljivost v storitvenem sektorju sta odvisni tudi od industrijskega sektorja. Zelo pomembno je, da se z nenehnim učenjem upoštevajo tako ergonomski vidiki kot tudi psihofizična sposobnost starejših. Z upravljanjem starosti, s spreminjanjem delovnega časa in prilagajanjem delovnega mesta, z notranjo in medsektorsko mobilnostjo, vlaganjem v usposabljanje zaposlenih, plačo, delovno dobo in vseživljenjsko učenje bodo spremembe v prid povečanja zaposlovanja starejših možne. Treba si je prizadevati tudi za odpravo negativnih stereotipov in predsodkov o starejših delavcih (Grima 2011, 1323).

V raziskavi starejših delavcev je Mona Larsen (2008, 32) ugotovila, da je neposredna komunikacija vodstva s posameznim delavcem v smeri, da

lahko na delu ostane čim dlje, za starejše delavce močan motiv. Prilagodljiv delovni čas se pogosto omenja kot pomemben, prav tako dobro vzdušje med sodelavci, zanimive delovne naloge in priložnost za prenos znanja na mlajše delavce. Enako pomemben je občutek, da se trud in delo cenita. Poročali so o nekaterih razlikah med spoloma; moškemu delavcu npr. vidik plače pomeni več kot ženskam. Na drugi strani je s hitrejšim upokojevanjem povezan občutek, da je težko zadovoljiti zahteve delodajalcev (Larsen 2008, 32).

Zanimiv je projekt socialnih inovacij, ki že nekaj let poteka v danskem mestu Århus. Izhaja iz predpostavke, da so številni starejši delavci v resnici nepripravljeni na t. i. tretjo kariero, ki poteka od približno 60. leta starosti. Mnogi namreč izberejo možnost predčasne upokojitve ali dela s krajšim delovnim časom, ki jo ponuja podjetje, ne da bi upoštevali, kaj te izbire pomenijo in ali je možnost upokojitve res tisto, kar si želijo. Taka paradigma in družbene norme krepijo stereotipno stališče, da je upokojitve najboljše, kar se lahko zgodi, predvsem zaradi svobode, ki jo pri naša. Projekt je namenjen delavcem, starim od 58 do 59 let, ki so v fazi, ko lahko izbirajo med predčasno upokojitvijo in nadaljevanjem kariere.

Dvodnevno delavnico vodi trener, na njej pa poteka izmenjava izkušenj med udeleženci. Delavnice niso namenjene samo podaljševanju delovne aktivnosti, temveč se osredotočajo tudi na podaljševanje aktivnega staranja. Udeležence na delavnicah spodbujajo k določitvi ciljev za njihovo tretje življenjsko obdobje. To je lahko nadaljevanje dela s krajšim delovnim časom, namesto da bi se upokojili, lahko pa je tudi odločitev, da se pridružijo prostovoljni organizaciji ali storijo kaj drugega.

Projekt vključuje tudi zdravstveno komponento, pri kateri je vključen tudi preizkus telesne pripravljenosti, da bi bili ljudje tako še pozornejši na vrednost dobrega zdravja kot predpogoja za aktivno tretje življenjsko obdobje.

V okviru projekta je skupina strokovnjakov obiskala podjetja, z namenom, da se bolje seznanijo s politikami upravljanja starosti in poiščejo ustrezne brezposelne kandidate. Kot rezultat projekta se je približno 40 % udeležencev odločilo, da na trgu dela ostanejo dlje, kot je bilo sicer načrtovano, 40 % se jih aktivneje trudi za bolj zdravo življenje, skoraj polovica pa se jih je odločilo za prostovoljno delo. Kako dolgo in v kolikšni meri ljudje sledijo tem načrtom, je seveda težko oceniti, vendar so začetni rezultati spodbudni (Barlund 2015).

Raziskava mnenj o podaljševanju delovne aktivnosti starejših

V nadaljevanju predstavljamo rezultate lastne raziskave mnenj glede podaljševanja delovne aktivnosti starejših.

Na podlagi analize primarnih podatkov, pridobljenih s pomočjo spletne ankete, smo preverjali naklonjenost vprašanih podaljševanju obdobja delovne aktivnosti. Anketa je bila izvedena na namenskem vzorcu 237 anketirancev. Anketirance smo med analizo razdelili v dve starostni skupini, na mlajše od 50 let in starejše od 50 let. Vprašanja so bila večinoma zaprtega tipa, pri vprašanih o položaju starejših na trgu dela pa je bila uporabljena 5-stopenjska Likertova lestvica, na kateri so vprašani označili stopnjo strinjanja z izbrano trditvijo. Primarni podatki so bili analizirani s pomočjo statističnega orodja SPSS 28.0. Za preverjanje normalnosti porazdelitve podatkov je bil uporabljen test Kolmogorov-Smirnov.

Najprej nas je zanimalo, ali si večina starejših zaposlenih želi delovno aktivna ostati dlje, kot to predvideva dosedanji sistem upokojevanja. To smo preverili s *t*-testom za en vzorec in opisno statistiko. Upoštevana so bila mnenja starejših od 50 let. Ugotovili smo, da se anketirani v povprečju ne strinjajo s trditvijo, da si želijo ostati delovno aktivni dlje, kot to predvideva dosedanji sistem upokojevanja. Prav tako smo ugotovili, da se večina anketiranih ne strinja z možnostjo upokojiti se kasneje. Na podlagi izvedene analize smo torej zaključili, da si večina starejših zaposlenih ne želi ostati delovno aktivna dlje, kot to predvideva dosedanji sistem upokojevanja.

V nadaljevanju smo želeli ugotoviti, ali želja po daljši delovni aktivnosti narašča z višino izobrazbe. Na podlagi frekvenčne porazdelitve odgovorov po izobrazbenih skupinah smo ugotovili, da želja po daljši delovni aktivnosti narašča z višino izobrazbe.

S Pearsonovim koeficientom korelacije smo si pomagali pri iskanju odgovora na vprašanje, ali želja po daljši delovni aktivnosti morda narašča tudi z višino plače. Ugotovili smo, da statistično pomembne povezanosti med željo anketiranih po daljši delovni aktivnosti in višino plače v tem primeru ni.

Na koncu pa nas je v luči stereotipa, da stari mladim odjedajo delovna mesta, zanimalo, ali mladi torej nasprotujejo podaljševanju delovne dobe starejših. Na podlagi preizkusa hi-kvadrat ter frekvenčne porazdelitve odgovorov mladih smo ugotovili, da največ anketiranih mladih, to je 69,0 %, dejansko meni, da starejši zaposleni odje-

dajo delovna mesta mlajšim. Na podlagi tega pa zgoraj omenjenega stereotipa ne moremo ovreči.

Ključne ugotovitve in priporočila

Pobude za podaljševanje delovne dobe pogosto spremljajo negativni odzivi. V Sloveniji obstaja veliko ljudi, ki nasprotujejo podaljševanju delovne dobe, saj želijo čim prej uživati zaslužen pokojnino, in manjše število tistih, ki želijo čim več časa sodelovati na trgu dela. Poleg tega je veliko takih ljudi, ki so svoje delovno aktivno življenje preživeli na fizično zahtevnejših delovnih mestih, in takih, ki zaradi fizičnih predispozicij ali skrbi za druge ne morejo delati dlje. Po drugi strani pa obstajajo tudi tisti, ki želijo in lahko delajo dlje; to so predvsem delavci, katerih delo ni negativno vplivalo na njihovo zdravje in imajo morda tudi sicer več možnosti, da ostanejo na trgu dela.

Tudi naša empirična raziskava potrjuje bolj ali manj odklonilno mnenje do podaljševanja delovne aktivnosti, hkrati pa tudi okorelo prepričanje mladih, da daljša delovna aktivnost starejših poslabšuje možnosti mladih na trgu dela. Tisti z višjo izobrazbo so vendarle nekoliko bolj naklonjeni podaljševanju delovne dobe kot pa tisti z nižjo. Višina plače pa na to naklonjenost nima statistično značilnega vpliva.

Obstoječi pravni okvir, povezan z upokojevanjem, večinoma odvrta od odlaganja upokojevanja ter od podaljševanja delovne aktivnosti. Inštituti delnih in odloženih pokojnin v širši uporabi niso zaživele. Aktivna politika zaposlovanja ni dovolj prilagojena potrebam trga dela starejših, stopnja udeležbe starejših pri vseživljenjskem učenju je nizka, majhen delež visoko izobraženih starejših pa delno pojasnjuje nizko zaposlenost starejših.

Prilaganje delovnega časa individualnim potrebam je glavni razlog, da so starejši delavci najpogosteje prav tisti, ki so samozaposleni in ki delajo s krajšim delovnim časom. Kar najbolj ločuje naš trg dela od evropskega, je prav izredno majhen delež delavcev s krajšim delovnim časom in izredno nizek delež starejših samozaposlenih, iz česar lahko sklepamo, da trg dela ni prilagojen potrebam starejših delavcev.

Večja oz. dolgotrajnejša delovna aktivnost prispeva k višji gospodarski rasti in višjim davčnim prihodkom, kar je še posebej pomembno za države z neugodno demografsko sliko in velikim številom razmeroma mladih upokojevcov. V Sloveniji so zaradi intenzivnega procesa staranja prebivalstva demografske razmere izrazito neugo-

dne. Obseg delovne sile se zmanjšuje, ljudje živijo dlje, hkrati pa relativno hitro zapuščajo trg dela.

V naši raziskavi smo ugotovili, da obstaja kar nekaj prostora in možnosti za podaljševanje delovne aktivnosti starejših – predvsem preko sistemskih finančnih spodbud za tiste, ki bi želeli odložiti svojo upokožitev in delati dlje, preko boljšega prilagajanja delovnega okolja specifičnim potrebam starejših ter preko izboljšanja komunikacije med delodajalci in starejšimi pa tudi mlajšimi delavci z namenom razbijanja negativnih stereotipov o vplivu daljše delovne aktivnosti starejših. Mentorski sistemi ter druge dobre prakse iz tujine kažejo na številne pozitivne učinke daljše delovne aktivnosti starejših.

Ob neizpodbitni potrebi po podaljšanju delovne aktivnosti ter dejstvu, da so ekonomske razmere trenutno relativno ugodne, je zdaj še posebej dobra priložnost za dodatna prizadevanja na tem področju. Najprej pa je treba trg dela prilagoditi potrebam starejših delavcev v skladu z merili, ki delujejo in so v svetu dokazana.

Če bodo na voljo kakovostne rešitve, se bodo zagotovo našli tudi tisti, ki jih bodo hitro sprejeli in izkoristili, njihov zgled pa bo nato lahko prispeval k ozaveščanju in spreminjanju trendov v zakoreninjeni kulturi predčasnega zapuščenja trga dela.

Spoštovanje med generacijami ter njihovo medsebojno sinergično in solidarno dopolnjevanje je kritično prispevalo k dosedanjemu človeškemu razvoju. V današnji demografski krizi, ki je prva te vrste v zgodovini, se zdi, da je krepitev medgeneracijske solidarnosti ena največjih razvojnih perspektiv evropske kulture. Zato je javna skrb države in civilne družbe za ozaveščanje ter utrjevanje stališča o komplementarnosti in soodvisnosti generacij vitalnega pomena.

Literatura

- Barslund, M. 2015. »Extending Working Lives: The Case of Denmark.« CEPS Working Document 404, Centre for European Policy Studies, Bruselj.
- Bredgaard, T., in F. Tros. 2006. »Alternatives to Early Retirement? Flexibility and Security for Older Workers in the Netherlands, Denmark, Germany and Belgium.« Prispevek predstavljen na ILP Innovating Labour Market Policies: Flexicurity and Transitional Labour Markets, Amsterdam, Nizozemska.
- Burtless, G. 2013. »The Impact of Population Aging and Delayed Retirement on Workforce Productivity.« Working Paper 11, Center for Retirement Research, Boston, MA.
- European Commission. 2014. *Stimulating Job Demand: The Design of Effective Hiring Subsidies in Europe*. EEO Review. Luksemburg: Publications Office of the European Union.
- Grgurev, I. 2011. »Diskriminacija na osnovi dobi u radnom odnosu: analiza hrvatskog zakonodavstva i pravne stečevine EU-a.« V *Socijalni rad i borba protiv siromaštva i socijalne isključenosti – profesionalna usmjerenost zaštiti i promicanju ljudskih prava*, uredila Z. Leutar, 31–48. Zagreb: Zaklada Marija De Mattias
- Grima, F. 2011. »The Influence of Age Management Policies on Older Employee Work Relationships with Their Company.« *The International Journal of Human Resource Management* 22 (6): 1312–1332.
- Gringart, E., E. Helmes in C. Speelman. 2008. »Harnessing Cognitive Dissonance to Promote Positive Attitudes toward Older Workers in Australia.« *Journal of Applied Social Psychology* 38 (3): 751–778.
- Johnson, R. W. 2009. »Employment Opportunities at Older Ages: Introduction to the Special Issue.« *Research on Aging* 31 (1): 3–16.
- Larsen, M. 2008. »Does Quality of Work Life Affect Men and Women's Retirement Planning Differently?« *Applied Research in Quality of Life* 3 (1): 23–42.
- Lazazzara, A., K. Karpinska in K. Henkens. 2013. »What Factors Influence Training Opportunities for Older Workers? Three Factorial Surveys Exploring the Attitudes of HR Professionals.« *The International Journal of Human Resource Management* 24 (11): 2154–2172.
- Ministrstvo za delo, družino, socialne zadeve in enake možnosti. 2016. *Starejši in trg dela v Sloveniji*. Ljubljana: Ministrstvo za delo, družino, socialne zadeve in enake možnosti.
- OECD. 2006. *Live Longer, Work Longer*. Pariz: OECD.
- . 2017. *Preventing Ageing Unequally*. Pariz: OECD.
- Principi, A., P. Fabbietti in G. Lamura. 2015. »Perceived Qualities of Older Workers and Age Management in Companies: Does the Age of HR Managers Matter?« *Personnel Review* 44 (5): 801–820.
- Ritsatakis, A., ur. 2008. *Demystifying the Myths of Ageing*. Copenhagen: World Health Organisation.
- Scherger, S. 2015. »Introduction: Paid Work Beyond Pension Age; Causes, Contexts, Consequences.« V *Paid Work Beyond Pension Age: Comparative Perspectives*, uredila S. Scherger, 1–27. London: Palgrave Macmillan.
- Taylor, P., in A. Walker. 1998. »Employers and Older Workers: Attitudes and Employment Practices.« *Ageing and Society* 18:641–658.
- Urad RS za makroekonomske analize in razvoj. 2016. *Demografske spremembe ter njihove ekonomske in socialne posledice*. Ljubljana: Urad RS za makroekonomske analize in razvoj.
- Uzun, S., O. Kozumplik, I. Požgain in D. Kalinić. 2019. »Stavovi i predrasude prema starijim osobama.« *Psihijatrija* 25 (136–137): 216–221.
- Van Dalen, H. P., K. Henkens, W. Henderikse in J. J. Schippers. 2006. »Dealing with an Ageing Labour Force: What Do European Employers Expect and

- Do?» NiDi Report No. 73, Netherlands Interdisciplinary Demographic Institute, Haag.
- Wahrendorf, M., B. Akinwale, R. Landy, K. Matthews in D. Blane. 2017. »Who in Europe Works beyond the State Pension Age and under Which Conditions? Results from SHARE.« *Journal of Population Ageing* 10 (3): 269–285.
- Zekić Eberhard, N. 2014. »Dobna diskriminacija na hrvatskom tržištu rada u kontekstu socijalne osvijesćenosti i europskog zakonodavnog okvira.« *Pravni vjesnik* 30 (2): 329–344.

Higher Education Mix (Four Bs of Higher Education Institutions): For Boštjan Žekš and, to a Lesser Extent, Followers of E. Jerome McCarthy

This text is about the most valuable assets in education: students and teachers. To some extent, it is also about policy makers. It focuses on different types of teachers in a similar way as some marketing gurus focus on four (or seven) Ps of the so-called marketing mix. The main aim of the text is to shed some light on the complexity of education and the importance of understanding as the most important final product of learning. This contribution is a far cry from a definitive picture of anything, let alone of the complex system of education. On the other hand, it aims at convincing the reader that learning (i.e., critically thinking about an issue) is the most effective cognitive enhancer, which increases our mental flexibility and provides strategies for solving problems.

Keywords: teachers, education systems, policy makers, students, rote learning, understanding

Mešanica visokšolskega izobraževanja (štirje B-ji visokošolskih institucij)

Nepoučenemu bralcu najprej končna opomba: naslov je izbran po analogiji štirih P-jev v marketingu. Nekateri strokovnjaki menijo, da štirje P-ji (*price, product, promotion, place*) niso dovolj za pravičen opis zapletenega spleta, zato so teoretsko podmeno razširili na sedem P-jev (poleg *process* in *physical evidence* so pomislili celo na *people*), drugim spet se na trenutke dozdeva, da tudi štirideset P-jev ni dovolj za poglobljeno analizo. Po drugi strani pa nekateri z vso zavzetostjo zagovarjajo misel, da je pravzaprav glavni krivec za zablode in površno psevdoteorijo črka P, ki raziskovalce sili v določeno smer razmišljanja, in da bi utegnili biti črka B (ali katera koli druga ali celo vse črke abecede) veliko primernejša. Kdo ima prav, seveda ni predmet tega prispevka, ki je posvečen Boštjanu Žekšu. Od 18. maja 2002, ko je v *Sobotni prilogi Dela* izšel zapis intervjuja s takratnim novim predsednikom slovenskega SAZU-ja z naslovom »Univerza, pomožna šola za reveže in mentalno ne popolnoma razvite«, do danes ne morem nehati razmišljati, kako zlahka nekatera pomembna besedila izginejo v pozabo in kako hitro popolnoma absurdne abotnosti postanejo predmet vsakodnevnih razprav.

Ključne besede: učitelji, študenti, izobraževalni sistemi, oblikovalci politik, učenje na pamet, razumevanje

<https://doi.org/10.26493/1854-4231.17.47-50>

Let me start with a remark for the uneducated reader: The title deliberately resembles the analogy of four Ps in marketing mix. Some firmly believe that four Ps (*price, product, promotion,*

place) do not suffice for a thorough description of what they call marketing mix, so they widened their theoretical premise to seven Ps (in addition to *process* and *physical evidence* they also in-

roduced people). Others simply think that even forty Ps are too few for an in-depth analysis of the phenomenon. On the other hand, there are scientists who claim (yes, without providing evidence or proof) that the main culprit for delusions and superficial pseudo theory could be ascribed to letter P, which forces researchers into a certain way of thinking and that letter B could be a much better choice (or for that matter, and other letter or all letters of the alphabet). Who is right is not the topic of this text.

This modest piece of writing is devoted to Boštjan Žekš and E. Jerome McCarthy's followers. From May 18, 2002, when *Delo* published the interview with the then newly elected president of the Slovenian Academy of Sciences and Arts titled 'Univerza, pomožna šola za reveže in mentalno ne popolnoma razvite' (University, Special Needs School for the Poor and Mentally Underdeveloped), until this very moment I cannot stop thinking how easily certain important thoughts disappear into the abyss of forgetfulness and how easily meaningless discourse can flourish by being constantly regurgitated by teachers and students.

This text is about people, because I believe that in social sciences texts should be about people and not about abstractions that no one can make any sense of. I follow Billig (2009, 2013) who is clearly against noun-based style of writing i.e., reification, nominalization and passivization, because it only makes academic texts incomprehensible and difficult to grasp. This text is above all about people in education; not that they differ a lot from people in other professions, but they have a special role that is often left out in their job descriptions: in addition to inspiring, motivating and encouraging students they need to be aware of their intellectual responsibility and help students achieve the highest goal in life, which is to inquire and create and, last but not least, to internalize the parts that they found to be significant for their future personal and professional life. In this context, the purpose of education is to help students determine how to learn on their own. If we want to have a society of free, creative, independent individuals, educational systems should be geared towards encouraging active exploration, independence of thought and a willingness to challenge accepted beliefs. Everything else belongs either to pseudo-education or indoctrination. Many of the above thoughts have been internalised from the work of Noam Chomsky (2004).

This contribution is a far cry from a defini-

tive picture of (higher) education systems. Its main purpose is to shed some light on the most valuable asset in education, its people: students, teachers and policy makers.

Discussion

First B

Bees & Beacons. As any seasoned reader have already noticed, the first B is a double B. It represents the largest and the smallest groups of teachers, administrators and policy makers at all levels of education. Bees could be a source of inspiration, well organised as they are. On the other hand, they seem to be led by instinct and rarely question what they do. There are more than 20.000 bee species, some wild, others domesticated. They are critical for the societies around the globe, but often completely unaware of their important role.

Teachers sharing some of the characteristics of bees are satisfied with the status quo, do not question how things are done in education and are – in the same manner as honey bees – listed as endangered species, with some who in more favourable circumstances may have evolved into beacons unfortunately, are leaving the profession for good.

Beacons are rare, but of utmost importance: they help students at all levels of education to navigate on their path to understanding (understanding, not remembering and forgetting ad infinitum). When bees regurgitate the mantra of skills and knowledge, beacons are aware that only understanding counts. Beacons guide their students, try to retain their curiosity and open minds and are smart enough to question assumptions and paradigms and help students do the same. They are against rote learning and regurgitation, two of the biggest enemies of, let us call it this way, sustainable education. Sustainable education is quality education, not any education opportunity: it encourages critical and creative thinking, it goes beyond traditional borders of individual disciplines and sub-disciplines, it promotes research-based teaching/learning, it takes into account differences between students and constantly gives feedback, it challenges students and help develop their metacognitive skills. Beacons are rarely found among teachers; they are even more difficult to find among policy makers.

Second B

Bulldozers. Dozers create and destroy with equal insensitivity; they ruthlessly force their way like

a real bulldozer, hence they are often promoted to the policy-maker or headmaster status. Bulldozers come in several types: teacher-bulldozers usually stick to one and only one method of teaching (say, project-based learning). Lately, many of them have become keen proponents of e-Learning/e-Teaching, often mistakenly believing that quaranteaching and zooming equals online learning/teaching. Bulldozers in the policy-maker sector of the education industry would, among many other things, force others to believe that testing is good for students even in situations where there has been little or no feedback given. Bulldozers are often too powerful and use their brute power to force their opinion on bees and students. Sometimes their speciality is reaching false consensus on the premise of false conclusions being previously made.

Third B

Bullshitters. We live in the world in which, it seems at least occasionally, bullshit reigns supreme. 'One of the most salient features of our culture,' writes Harry G. Frankfurt (2009), 'is that there is so much bullshit.' We are all aware of it and we all contribute our share to it, but because we take the situation for granted, very little work has been done on the subject. According to Frankfurt speech emptied of all informative content 'is unavoidable whenever circumstances require someone to talk without knowing what they are talking about.'

Frankfurt determines that bullshit is speech intended to persuade without regard for truth.

It is difficult to say with any certainty supported by sound statistical data that the number of bullshitters increases exponentially with the level and field of education. Some may believe that these numbers are considerably higher in social sciences and higher levels of education. Geographically speaking, Finland may lag behind in this respect, which, of course, is good for all stakeholders and the society at large. Unfortunately, there are many countries where a person who is not good at anything is more than welcome to become a teacher. The discussion about the consequences of this fatal mistake is beyond the scope of this article.

Bullshitters like to listen to their own voice and are unable to answer the question: 'What do you mean by this?' This group of teachers is unable to learn, lacks intellectual humility, their expertise is worthless, are overconfident, and represent a bigger threat to the development of

education systems than liars. Listening is not their speciality, nonsensical speech their piece of cake. They are Deepak Chopras of many educational systems. Empty discourse pretending to bear meaning is all they are capable of – to the detriment of all others involved.

Fourth B

Barbarians. This is a miscellaneous group of teachers, ranging from cool teachers (in the eye of the short-sighted student) to clueless teachers and many types in between (lazy, on the verge of retiring, utterly strict, too friendly, sick and tired of the job, text-book dependent, early career teacher, etc.). Their common denominator is that they are unable to play this important role in the society, because they do not fit in the society of learners. Teachers in this subset, miseducate students, seeing teaching as passive awareness of some dead facts. Oversimplification, on the other hand, is the speciality of policy makers belonging to this group.

Bulldozers, bullshitters, and barbarians belong to traditional education: they teach by the book, and they teach to the test. They are focused on propositional knowledge, not on skills and understanding. They encourage sadistic teaching methods by sticking to the principle of assembly line in the presentation of topics that – as a rule – overlook the needs and interests of students, hinder their creativity and inhibit any change.

Conclusion

I was probably wrong in 2017 (Rižnar 2017) when I wrote that this was a make-or-break-it moment for higher education institutions. At that time, I did not know that COVID-19 crisis would bring about so much nonsense claims into the education system that Dunning and Kruger would be turning in their graves had they not been alive. Yet I was probably not wrong that we need a creative destruction in education at all levels and that we should embrace learning (and not pseudo-research and publishing) in education as a fundamental mission of universities. By following Kahneman (2013) we need to focus more on teaching disciplined thinking, decision-making skills, principles of probability, choice theory and statistics and learn how to approach problems methodically and avoid jumping to conclusions.

Learning is the most effective cognitive enhancer, which increases our mental flexibility and provides strategies for problem solving and abstract thinking. Using big words (learning out-

comes, reference points, closing the quality circle) in education, dressing banalities up as profundities will only lead to serious rhetorical sickness, in education and in society as a whole. As teachers who value truth, we should not suffer the pseudo-profound gladly and should do our best to help our students develop, as Cohen (2002) puts it, a better 'crap detector.' Education is about asking questions, validating answers, assessing meaning and, last but not least, having a keen sense of the ridiculous, all this done with cautiousness and humility.

References

- Billig, M. 2008. 'The Language of Critical Discourse Analysis: The Case of Nominalization.' *Discourse & Society* 1 (6): 783–800.
- . 2013. *Learn to Write Badly*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Chomsky, N. 2004. *Chomsky on Miseducation*. Edited by D. Macedo. Lanham, MD: Rowman & Littlefield.
- Cohen, G. A. 2002. 'Deeper into Bullshit.' In *Contours of Agency: Essays on Themes from Harry Frankfurt*, edited by S. Buss and L. Overton, 321–339. Cambridge, MA: MIT Press.
- Frankfurt, H. G. 2009. *On Bullshit*. Princeton, CA: Princeton University Press.
- Kahneman, D. 2013. *Thinking, Fast and Slow*. New York: Farrar, Straus and Giroux.
- Rižnar, I. 2017. 'Is Higher Education in Dire Straits?' In *Connecting Higher Education Institutions with Small and Medium-Sized Enterprises*, edited by I. Rižnar and K. Kavčič, 143–152. Koper: University of Primorska Press.

Urška Orel Bernetič

Univerza na Primorskem,
Fakulteta za management
urska.orel@gmail.com

Suzana Laporšek

Univerza na Primorskem,
Fakulteta za management
suzana.laporsek@fm-kp.si

Zelene obveznice kot oblika financiranja zelenih projektov

Zelene obveznice so dolžniški vrednostni papirji, pri katerih se zbrana sredstva uporablja izključno za financiranje ali refinanciranje, delno ali v celoti, novih in/ali obstoječih zelenih projektov. Med zelenimi projekti, ki so financirani z zelenimi obveznicami, prevladujejo predvsem projekti s področja energije, stavb in transporta. Trg zelenih obveznic v zadnjih letih beleži izjemno rast – do leta 2022 je skupna vrednost izdanih zelenih obveznic presegla dva trilijona ameriških dolarjev, do leta 2035 pa se pričakuje, da se bo ta obseg več kot podvojil. Namen tega prispevka je predstaviti zelene obveznice, njihov pomen ter razvoj in trende na področju zelenih obveznic.

Ključne besede: zelene obveznice, načela zelenih obveznic, zeleni projekti, trajnostne finance, Evropa

Green Bonds as a Form of Financing Green Projects

Green bonds are debt securities where the collected funds are used exclusively to finance or refinance, partially or fully, new and/or existing green projects. Among the green projects that are financed with green bonds, projects in the fields of energy, buildings and transport dominate. The green bond market has seen tremendous growth in recent years – by 2022, the total value of issued green bonds exceeded two trillion US dollars, and by 2035 this volume is expected to more than double. The purpose of this paper is to present green bonds, their importance and development, and to analyse trends in the field of green bonds.

Keywords: green bonds, green bonds principles, green projects, sustainable finance, Europe

<https://doi.org/10.26493/1854-4231.17-51-57>

Uvod

Trg zelenih obveznic se v zadnjih letih izjemno povečuje. Med letom 2018 in tretjim kvartalom leta 2022 se je kumulativna vrednost izdaj zelenih obveznic povečala s 521 milijard ameriških dolarjev (USD) na kar 2 trilijona USD, pri čemer se je zgolj v letu 2021 vrednost izdaj povečala za 578,4 milijarde USD. Po vrednosti izdaj zelenih obveznic so v letu 2021 izstopale Združene države Amerike (v nadaljevanju ZDA), Kitajska, Nemčija in Francija. V teh državah je skupna vrednost izdaj znašala 47 % celotne globalne vrednosti izdaj zelenih obveznic v tem letu. Čeprav Evropa, v primerjavi s preostalimi regijami, že več let beleži največji obseg izdanih zelenih obveznic, pa je najvišjo medletno rast izdaj v letu 2021 zabeležila azijsko-pacifiška regija (129 %) (Climate Bonds Initiative b. l.).

Osnovni namen zelenih obveznic je financiranje zelenih projektov preko kapitalskega trga.

Empirične študije (npr. Hachenberg in Schiereck (2018), Löffler, Petreski in Stephan (2021), Bank for International Settlements (2017)) kažejo, da zelene obveznice predstavljajo učinkovit instrument financiranja zelenih projektov in, kot navaja Caroline Flammer (2020), prispevajo k doseganju okoljskih ciljev ter hkrati k finančni uspešnosti podjetij.

Namen tega prispevka je predstaviti zelene obveznice, ki predstavljajo pomemben finančni instrument v okviru trajnostnih financ, ter prikazati trende na trgu zelenih obveznic v zadnjih letih.

Koncept trajnostnih financ

Trajnostne finance kot sredstvo za doseganje ciljev trajnostnega razvoja danes vse bolj stopajo v ospredje. Čeprav je njihovih opredelitev več, trajnostne finance v splošnem opredelimo kot finance, kjer se pri finančnih in naložbenih vpra-

Preglednica 1 Vrednost trajnostnih dolžniških instrumentov, 2014–2021

Vrsta obveznic	2014	2015	2016	2017	2018	2019	2020	2021
Zelene obveznice	37,00	46,30	84,50	159,70	172,40	271,50	305,70	578,50
Socialne obveznice	1,10	3,60	3,00	9,20	17,30	20,10	165,70	220,30
Trajnostne obveznice	4,00	16,40	6,50	19,70	40,50	69,90	162,60	200,80

Opombe V milijardah USD. Po podatkih Climate Bonds Initiative (b.l.).

šanjih upoštevajo ekonomski, socialni in okoljski vidiki ter se torej usmerjajo v naložbe v trajnostne gospodarske dejavnosti in projekte (Schoenmaker in Schramade 2019, 33). Znotraj EU trajnostno financiranje razumemo kot financiranje za podporo gospodarski rasti ob hkratnem zmanjšanju pritiskov na okolje ter ob upoštevanju socialnih in upravljaljskih vidikov. Namen trajnostnega financiranja je tako podpirati doseganje ciljev evropskega zelenega dogovora z usmerjanjem zasebnih naložb v prehod na podnebno nevtrarno, podnebno odporno, z viri učinkovito in pravično gospodarstvo (Evropska komisija 2020).

Trg trajnostnih financ je v zadnjih letih doživel izjemno rast. Kot kaže preglednica 1, se je skupna vrednost dolžniških trajnostnih finančnih instrumentov med letoma 2014 in 2021 povečala za več kot dvajsetkrat, hkrati pa so se v tem obdobju razvijale nove vrste finančnih instrumentov, ki so postajali tudi vedno kompleksnejši. Pomemben delež med trajnostnimi dolžniškimi instrumenti imajo zelene obveznice, ki so v letu 2021 obsegale 58 % trga trajnostnih obveznic (Climate Bonds Initiative b.l.). Zelene obveznice podrobneje predstavljamo v nadaljevanju.

Zelene obveznice

Zelene obveznice so dolžniški vrednostni papirji, pri katerih se bodo sredstva uporabljala izključno za financiranje ali refinanciranje, delno ali v celoti, novih in/ali obstoječih zelenih projektov, pri čemer so upoštevana štiri načela zelenih obveznic (International Capital Market Association 2018, 3). Zelene obveznice se torej od običajnih obveznic razlikujejo v tem, da so zbrana sredstva namenjena samo in izključno uporabi za financiranje ali refinanciranje t. i. zelenih projektov ali projektov/dejavnosti, usmerjenih v okoljsko korist (OECD 2015, 5).

Zeleni projekti so projekti, ki so okolju »prijazni« zaradi svoje usmerjenosti v enega izmed naslednjih petih okoljskih ciljev (International Capital Market Association 2019, 3): (i) blaženje podnebnih sprememb; (ii) prilagajanje podnebnim

spremembam; (iii) varstvo naravnih virov; (iv) ohranjanje biotske raznovrstnosti in (v) preprečevanje onesnaževanja ter nadzor nad njim. V praksi se z instrumenti zelenih financ najpogosteje financirajo projekti s področij obnovljivih virov, energetske učinkovitosti, preprečevanja onesnaževanja in nadzora nad njim, okoljskega trajnostnega upravljanja z naravnimi viri in rabo zemljišč, ohranjanja kopenske in vodne biotske raznovrstnosti, »čistega« transporta, trajnostnega upravljanja z vodo in odpadnimi vodami, prilaganja podnebnim spremembam, ekološko učinkovitih in/ali krožnemu gospodarstvu prilagojenih izdelkov, zelenih stavb ... (International Capital Market Association 2019, 3–4)

Razvoj zelenih obveznic

Prvo zeleno obveznico je leta 2007 izdala Evropska investicijska banka (v nadaljevanju EIB), in sicer pod nazivom Climate Awareness Bond; osredotočala se je na financiranje obnovljivih virov energije in energetske učinkovitost, vrednost izdaje pa je znašala 807,2 milijona USD. V desetih letih, do leta 2017, je EIB skupno izdala za več kot 18 milijard evrov (v nadaljevanju EUR) zelenih obveznic in s tem podprla več kot 160 zelenih projektov (European Investment Bank b.l.). Pomemben mejnik je tudi izdaja prve zelene obveznice s strani Svetovne banke. Ta je prve zelene obveznice v vrednosti 440 milijonov USD izdala v novembru 2008 na pobudo več švedskih pokojninskih skladov. Namen izdaje je bil ozaveščati o izzivih podnebnih sprememb in pokazati vlagateljem, da lahko z varnimi naložbami podprejo projekte, ki stremijo k podnebnim rešitvam, ne da bi se odrekli finančnim donosom (The World Bank 2015). Od prve izdaje zelenih obveznic je Svetovna banka zbrala več kot 18 milijard USD z izdajo skoraj 200 zelenih obveznic v 25 valutah (The World Bank 2022). Do konca leta 2018 je bilo z zelenimi obveznicami financiranih 91 projektov s skupno vrednostjo obveznosti v višini 15,4 milijarde USD. Od tega je bilo 8,5 milijarde USD zelenih obveznic dodeljenih in izplačanih za podporo

projektom v 28 državah (The World Bank 2019).

Med evropskimi državami je prvo zeleno (državno) suvereno obveznico izdala Poljska v letu 2016, sledile so Francija v letu 2017, Belgija, Litva in Irska v letu 2018 ter Nizozemska v letu 2019. V letu 2020 so prve državne zelene obveznice izdale še Nemčija, Švedska in Madžarska, v letu 2021 pa sta sledili še Španija in Italija (Climate Bonds Initiative b.l.; Harrison, MacGeoch in Michetti 2022). V zadnjem opazovanem obdobju leta 2022 so državno zeleno obveznico izdale še Avstrija, Danska in Latvija (Harrison in MacGeoch 2022). Med vsemi državami EU je zeleno državno obveznico tako izdalo 14 držav članic, tri izdaje zelenih obveznic pa je zabeležila tudi EU (Grzegorzczuk in Wolff 2022). V EU je izdaja zelenih obveznic povezana z evropskim zelenim dogovorom in akcijskim načrtom za trajnostno financiranje. Znotraj tega je EU vzpostavila t. i. standard zelenih obveznic (angl. EU Green Bond Standard, v nadaljevanju EU-GBS) ter oznake in standarde za zelene finančne produkte. Cilj EU-GBS je odpraviti sedanja ozka grla na trgu zelenih obveznic z novim okvirom in dodatnimi priporočili, ustvariti preglednost in celovitost na trgu zelenih obveznic ter pojasniti, kako je mogoče vplive na okolje in gospodarske dejavnosti združiti na merljiv ter verodostojen način (»European Standard for Green Bonds: Clarity in the Market« b. l.).

Slovenija je na trg zelenih obveznic stopila v letu 2017, ko je SID banka v sodelovanju s podjetjem GEN-I Sonce izdala prvo zeleno obveznico GES1 v nominalni vrednosti 14 milijonov EUR (GEN-I 2017). Državne zelene obveznice Slovenija še ni izdala, je pa v juniju 2021 izdala prvo trajnostno državno obveznico v višini 1 milijarde EUR z ročnostjo 10 let. S tem je postala prva država v srednji in vzhodni Evropi ter druga v EU, ki je izdala trajnostno obveznico (Ministrstvo za finance 2021).

Načela zelenih obveznic

Da obveznica ustreza standardu zelene obveznice, mora izpolnjevati t. i. načela zelenih obveznic (angl. Green Bond Principles), ki jih je razvilo Mednarodno združenje kapitalskih trgov (International Capital Market Association, v nadaljevanju ICMA). Načela zelenih obveznic so prostovoljne smernice, ki so namenjene zagotavljanju preglednosti in razkritju informacij pri izdaji zelenih obveznic. Obsegajo naslednje komponente (ICMA 2019):

- *Poraba sredstev:* sredstva morajo biti namenjena za naložbe v zelene projekte, ki morajo

zagotavljati jasne okoljske koristi, ki jih bo izdajatelj ocenil.

- *Postopek ocenjevanja in izbire projekta:* izdajatelj zelenih obveznic mora vlagateljem jasno sporočiti okoljski cilj, ki ga zasleduje z izdajo zelenih obveznic, postopek, s katerim bo določil, kako se projekti uvrščajo v upravičene kategorije zelenih projektov, in s tem povezana merila upravičenosti, ki se uporabljajo za ugotavljanje in obvladovanje potencialno pomembnih okoljskih ter socialnih tveganj, povezanih s projekti.
- *Upravljanje sredstev:* načela zelene obveznice spodbujajo visoko raven preglednosti in sledljivosti, da se lahko preverja, ali se sredstva, zbrana z izdajo zelene obveznice, uporabljajo za namene zelenega projekta.
- *Poročanje:* izdajatelj mora zagotoviti in hraniti vse posodobljene informacije o porabi sredstev, zbranih z izdajo zelenih obveznic. Letno poročilo mora vsebovati seznam projektov, ki so jim bila sredstva dodeljena, in kratek opis projektov. Preglednost je še posebej pomembna pri sporočanju pričakovanega učinka projekta, zato načela zelenih obveznic priporočajo uporabo kvantitativnih kazalnikov uspešnosti (npr. energetska zmogljivost, proizvodnja električne energije, zmanjšanje/izogibanje emisijam toplogrednih plinov, število ljudi, ki imajo dostop do čiste električne energije, zmanjšanje porabe vode, zmanjšanje števila potrebnih avtomobilov itd.).
- *Zunanji pregled.*

Stanje in trendi na globalnem trgu zelenih obveznic

Trg zelenih obveznic se je v zadnjih letih poglabil in razširil z raznolikimi vlagatelji. Kot je prikazano v preglednici 1, se vrednost izdaj zelenih obveznic izredno povečuje in je v letu 2021 kumulativno dosegla vrednost 2 trilijona USD. V naslednjih letih lahko pričakujemo še pospešeno rast trga zelenih obveznic. OECD (2017) namreč napoveduje, da se bo vrednost trga zelenih obveznic do leta 2035 povečala na 4,7 oz. 5,6 trilijona USD, pri čemer naj bi na letni ravni vrednost izdanih zelenih obveznic znašala med 620 in 720 milijard USD.

Preglednica 2 prikazuje vrednost novih izdaj zelenih obveznic po regijah v obdobju 2014–2021, vključuje pa tudi supranacionalne (nacionalne) izdaje, ki se nanašajo na izdaje s strani Sve-

Preglednica 2 Vrednost novih izdaj zelenih obveznic po posameznih letih in regijah, 2014–2021

Regija	2014	2015	2016	2017	2018	2019	2020	2021
Afrika	0,10		0,20	0,30	0,20	0,90	1,20	0,40
Azija in Pacifik	1,60	3,90	26,60	35,50	50,40	67,20	56,50	147,70
Evropa	18,30	20,00	25,00	61,20	68,00	122,20	164,20	288,50
Latinska Amerika	0,20	1,10	1,60	4,20	1,60	4,90	9,10	8,90
Severna Amerika	7,40	12,80	20,90	49,00	39,70	61,60	60,90	102,00
Nadnacionalne	9,40	8,40	10,20	9,50	12,70	14,60	13,80	30,90

Opombe V milijardah USD. Po podatkih Climate Bonds Initiative (b. l.).

Preglednica 3 Vrednost novih izdaj zelenih obveznic v posameznem letu glede na tip izdajatelja, 2014–2021

Vrsta posojil	2014	2015	2016	2017	2018	2019	2020	2021
ABS	2,40	2,40	8,70	35,60	26,30	32,60	23,40	29,40
Razvojna banka	15,00	15,10	22,60	22,10	16,10	29,50	26,40	43,00
Finančna podjetja	2,80	10,20	16,00	26,20	50,50	59,70	55,90	147,90
Državne agencije	2,00	6,00	14,20	18,70	19,50	36,30	65,10	85,80
Lokalne vlade	3,70	5,30	7,60	12,90	7,30	12,00	18,50	15,10
Nefinančna podjetja	11,20	7,20	14,60	29,90	29,40	62,20	67,60	151,20
Posojila			0,10	3,50	6,00	14,20	11,10	19,80
Suverena			0,80	10,80	17,60	24,70	37,90	86,20

Opombe V milijardah USD. Po podatkih Climate Bonds Initiative (b. l.).

Preglednica 4 Uporaba sredstev, zbranih z izdajo zelenih obveznic, 2014–2021

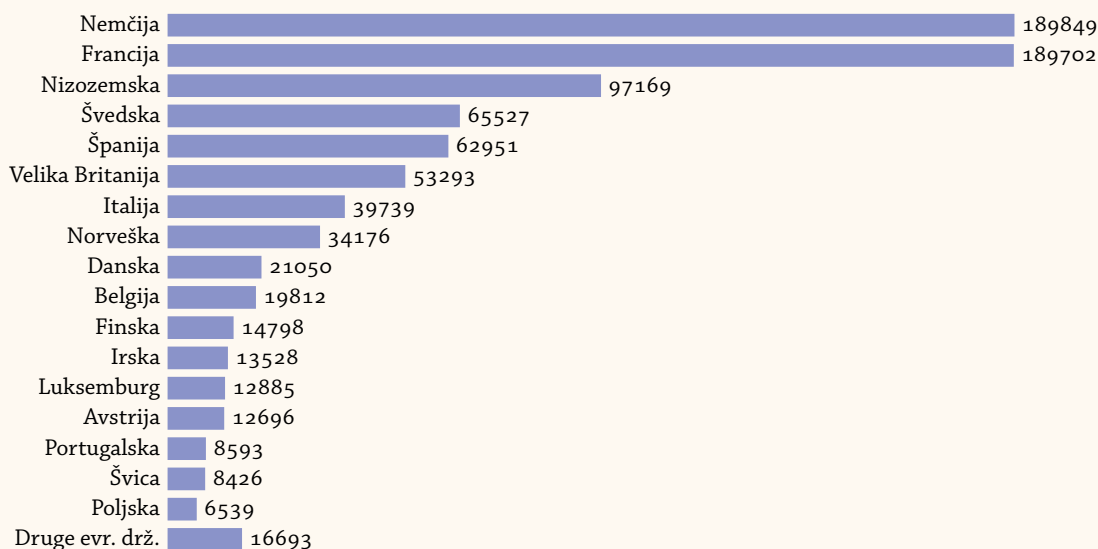
Namen	2014	2015	2016	2017	2018	2019	2020	2021
Energija	16,50	21,90	30,80	53,60	58,70	87,50	105,30	205,00
Stavbe	8,20	9,70	18,00	49,40	48,90	81,80	84,60	166,20
Transport	4,40	5,60	15,20	24,70	29,90	54,20	68,00	95,20
Voda	3,30	4,70	10,40	19,00	15,40	23,70	19,20	35,50
Odpadki	2,90	3,00	4,60	5,60	6,50	9,00	7,90	23,40
Raba zemljišč	0,10	0,60	2,20	5,10	4,50	8,80	15,70	29,40
Industrija	0,20	0,60	2,70	1,20	0,90	2,00	1,00	7,70
IKT			0,10	0,00	0,10	1,60	1,60	5,20
Drugo	0,50	0,20	0,60	1,20	7,80	2,50	2,40	10,80

Opombe V odstotkih. Po podatkih Climate Bonds Initiative (b. l.).

tovne banke, EIB in drugih mednarodnih organizacij. Obseg novih izdaj zelenih obveznic na letni ravni se je v opazovanem obdobju izredno povečal – z okvirno 37 milijard USD v letu 2014 na 578 milijard USD v letu 2021. Največji delež v globalni izdaji novih zelenih obveznic ima skoraj celotno opazovano obdobje Evropa, njen delež pa se še povečuje. V letu 2021 je bilo v Evropi izdana polovica vseh novoizdanih obveznic (v skupni vrednosti 288,5 milijarde USD), kar lahko pripišemo večji podpori politik zasebnim naložbam v Evropi (Climate Bonds Initiative b. l.; Harrison in Muething 2020). Sledili sta azijsko-pacifiška

regija s 25,5-odstotnim deležem in severna Amerika s 17,6-odstotnim deležem. Največjo rast, kar 160-odstotno, je zabeležila azijsko-pacifiška regija. Podrobnejši pregled po državah kaže, da je bilo v letu 2021 največ novih zelenih obveznic, merjeno v vrednosti izdaj v milijardah USD, izdanih v ZDA (90 milijard USD oz. 18 %), izdanih s strani 50 izdajateljev. Sledijo Kitajska (72,2 milijarde USD), Nemčija (67,1 milijarde USD) in Francija (43,6 milijarde USD). Te države predstavljajo več kot polovico celotnega zneska izdanih zelenih obveznic (Climate Bonds Initiative b. l.).

Zelene obveznice izdajajo (i) zasebna podjetja,

Slika 1 Vrednost izdaj zelenih obveznic v evropskih državah v milijonih USD, 2012–2022Q3 (po podatkih Climate Bonds Initiative b. l.)

ki se s tem zavežejo, da bodo sredstva uporabila samo za naložbe, ki so usmerjene k zelenim rešitvam; (ii) finančne institucije, kot so komercialne, investicijske ali razvojne banke, z namenom, da izboljšajo svojo ponudbo in potencialnim vlagateljem omogočijo večji doseg; (iii) države in državne institucije, ki zeleno obveznico izdajo kot sredstvo za financiranje lokalnih oz. državnih projektov z namenom doseganja izbranih okoljskih ciljev (Deloitte b. l.). Preglednica 3 prikazuje vrednost izdaj novih zelenih obveznic glede na tip izdajatelja. V letu 2021 je bil najvišji delež zelenih obveznic izdanih s strani nefinančnih (26,1 %) in finančnih podjetij (25,5 %), ki so zabeležila tudi eno večjih rasti v izdajah. Izrazit trend povečevanja v deležu celotnih izdaj beležijo tudi državne obveznice – vrednost izdaj v letu 2021 v primerjavi z letom 2020 se je povečala za 127 %, k čemur je pripomoglo tudi to, da so na trg zelenih obveznic vstopile tudi nove države, med drugim v letu 2021 Španija, Italija, Južna Koreja in Srbija (Climate Bonds Initiative b. l.). Med državami članicami OECD državne zelene obveznice predstavljajo le 0,1 % vseh državnih dolžniških vrednostnih papirjev, se pa zanimanje za izdajo državnih zelenih obveznic med državami zelo povečuje (OECD 2020).

Kot je razvidno iz preglednice 4, se več kot 80 % vseh sredstev iz naslova zelenih obveznic usmerja v tri področja: energijo, stavbe in transport (Climate Bonds Initiative b. l.). Glede na valuto izdaje prednjačijo izdaje v USD, EUR in kitajskem juanu (v nadaljevanju CNY). Skupno je bilo

v teh treh valutah izdanih 81 % vseh zelenih obveznic. Do leta 2021 je tako skupno število glede na vrednost izdaje, merjeno v milijardah USD, za valuto EUR znašalo 798 milijard USD (oziroma 42 % vseh izdaj), za valuto USD 566 milijard USD (29 %), za valuto CNY pa 193 milijard USD (10 %) (Climate Bonds Initiative b. l.). Slednja je postala še posebej pomembna v letu 2020, kar je rezultat nadaljevanja rasti kitajskega trga zelenih obveznic. Kljub poznemu prihodu na trg in pomanjkanju diverzifikacije sta Kitajski ravno tako uspela preboj ter razvoj trdne strategije razvoja zelene obveznice (Filikova, Frandon-Martinez in Giorgi 2019, 15).

Glede na čas dospelosti prednjačijo zelene obveznice z dospelostjo do 10 let (63 % v letu 2021), sledijo obveznice z dospelostjo 5–10 let (40 %). Med zelenimi obveznicami z dospelostjo 10 let ali več prednjačijo zelene obveznice, ki izhajajo iz javnega sektorja (Climate Bonds Initiative b. l.).

Stanje in trendi na trgu zelenih obveznic v EU

Evropa velja za vodilno regijo pri izdajanju zelenih obveznic in svoj delež v svetovni izdaji zelenih obveznic vztrajno povečuje. Kot zapisano zgoraj, je v letu 2021 vrednost novoizdanih zelenih obveznic v Evropi znašala 288,5 milijard USD. Prevladujejo sicer izdaje s strani nefinančnih izdajateljev (ti so v zadnjih letih predstavljali eno tretjino vseh izdaj zelenih obveznic v Evropi), sledijo zelene obveznice, izdane s strani vladnih entitet, in državne obveznice (Filikova idr. 2018, 2). Z največjim obsegom vrednosti novoizdanih ze-

Preglednica 5 Prednosti in slabosti zelenih obveznic z vidika vlagateljev in izdajateljev

Vidik	Prednosti	Slabosti
Vlagatelji	<p>Vlagatelji lahko finančno donosnost, prilagojeno tveganju, uskladijo z okoljskimi koristmi.</p> <p>Sledenje trajnostnim ciljem.</p> <p>Realnejša ocena tveganja na sicer neprilagojenem trgu s fiksnim donosom, saj je obvezno poročanje.</p> <p>Dodana preglednost uporabe dohodka in zahteve glede poročanja zagotavljajo informacijsko prednost, ki sicer ni na voljo (o učinkovitosti porabe, podrobnostih projekta ipd.), kar vlagateljem zelenih obveznic daje pomembno prednost z vidika pridobljenih informacij.</p> <p>Možnost sledenja uporabi sredstev in obvezno poročanje vodji do izboljšanja struktur notranjega upravljanja ter pozitivne povratne zanke, kar izboljšuje splošno kreditno kakovost izdajatelja.</p>	<p>Majhen in nastajajoč (ter potencialno manj likviden) trg.</p> <p>Pomanjkanje enotnih standardov, kar lahko povzroči zmedo in tveganje za ugled, če obstajajo dvomi o zeleni celovitosti obveznice.</p> <p>Omejen obseg zakonitega izvrševanja zelene integritete.</p> <p>Pomanjkanje standardizacije lahko privede do zapletenosti raziskav.</p>
Izdajatelji	<p>Močno povpraševanje vlagateljev lahko povzroči potencial za povečanje izdaje.</p> <p>Izboljšanje diverzifikacije baze vlagateljev obveznic, kar bi lahko zmanjšalo izpostavljenost nihanju povpraševanja po obveznicah.</p> <p>Dostopna dokumentacija o več vlagateljih, ki kupujejo in zadržujejo zelene obveznice, kar lahko privede do manjše volatilnosti obveznic na sekundarnem trgu.</p> <p>Ugledne koristi za izdajatelje, kot je npr. podpora za zelene naložbe.</p> <p>Dostop do »ekonomije obsega«, saj je večina stroškov izdaje povezana z vzpostavljanjem procesov.</p>	<p>Vnaprejšnji in tekoči transakcijski stroški ter s tem povezani upravni stroški, stroški certificiranja, stroški poročanja, stroški preverjanja zahteve in stroški spremljanja.</p> <p>Tveganje ugleda, če se izpodbijajo zelene listine obveznic.</p> <p>Vlagatelji lahko zahtevajo kazni za »zeleno neplačilo«, pri čemer se obveznica plača v celoti, vendar izdajatelj krši dogovorjene zelene klavzule.</p>

Opombe Prirejeno po OECD (2015, 11).

lenih obveznic v letu 2021 sta prednjačili Nemčija in Francija, po številu sklenjenih poslov pa se med vodilne države umešča Švedska (623 poslov v letu 2021), sledita Nemčija (523 poslov) in Francija (321 poslov). Če upoštevamo obdobje med letom 2014 in tretjim kvartalom leta 2022, kot prikazuje slika 1, je kumulativni obseg izdaj zelenih obveznic največji v Nemčiji (189,8 milijarde USD) in Franciji (189,7 milijarde USD), sledijo Nizozemska, Švedska in Španija. Švedska med evropskimi državami izstopa tudi po številu izdajateljev, saj so med letoma 2014 in tretjim kvartalom leta 2022 zelene obveznice izdali 104 izdajatelji, sledita Norveška (58) in Francija (63). Med izdajatelje obveznic se uvršča tudi Slovenija – skupna vrednost izdaj med letoma 2014 in tretjim kvartalom leta 2022 znaša 99,8 milijona USD (Climate Bonds Initiative b.l.).

Kot navaja Climate Bonds Initiative (b.l.), je 70 % vseh izdanih zelenih obveznic v Evropi z ročnostjo do 10 let, prevladujejo zelene obveznice, izdane v EUR, več kot polovica sklenjenih poslov pa je v vrednosti manj kot 100 milijonov EUR. Glede na sektor se 38 % zelenih obveznic usmerja v sektor energije, sledijo transport (okrog 20 %) in stavbe (okrog 10 %).

Prednosti in slabosti zelene obveznice

Zelene obveznice prinašajo prednosti in slabosti tako z vidika vlagatelja kot z vidika izdajatelja. Kot prikazuje preglednica 5, je ena večjih prednosti zelenih obveznic z vidika vlagatelja ta, da omogočajo zasledovanje trajnostnih ciljev in da izpolnjevanje zahtev poročanja dodaja preglednost. Na drugi strani pa je trg zelenih obveznic še v razvoju, kar pomeni pomanjkanje standardizacije in enotnih standardov. Z vidika izdajateljev je prednost zelenih obveznic predvsem v možnosti večje diverzifikacije in prispevek k ugledu, slabosti pa izhajajo iz stroškov.

Sklep

Zelene obveznice so vse vrste obveznic, pri katerih se bodo prihodki uporabljali izključno za financiranje ali refinanciranje, tako delno kot v celoti, novih in/ali obstoječih zelenih projektov, skladno s štirimi temeljnimi zmožnostmi oz. načeli zelenih obveznic (International Capital Market Association 2019). Od običajnih, navadnih obveznic se zelene obveznice razlikujejo v tem, da so zbrana sredstva namenjena samo in izključno uporabi za financiranje ali refinanciranje t. i. zelenih projektov ali projektov/dejavnosti, usmer-

jenih v okoljsko korist (OECD 2015, 5). Osnovni namen zelenih obveznic je financiranje zelenih projektov preko kapitalskega trga. Trg zelenih obveznic se je v zadnjih letih zelo razširil. Kot kažejo rezultati analize, se je obseg novih izdaj zelenih obveznic med letoma 2014 in 2021 povečal za več kot petnajstkrat, kar 85 % vseh sredstev z naslova zelenih obveznic pa se usmerja v tri področja: energijo, stavbe in transport. Pričakujemo lahko, da se bo trend financiranja preko zelenih obveznic v prihajajočih letih še okrepil. Še posebej velik porast lahko pričakujemo na področju državnih zelenih obveznic – ta trg se je v Evropi začel razvijati šele pet let nazaj. To bo imelo pozitivne učinke na implementacijo ciljev, zapisanih v Agendi 2030, in s tem tudi evropskega cilja, da bo Evropa do leta 2050 postala prva podnebno nevtralna celina na socialno pravičen in stroškovno učinkovit način, kot predvidevata evropski zeleni dogovor in evropski podnebni zakon.

Literatura

- Bank for International Settlements. 2017. *87th Annual Report*. Basel: Bank for International Settlements.
- Climate Bonds Initiative. .B.I. »Interactive Data Platform.« <https://www.climatebonds.net/market/data/>.
- Deloitte. B. I. »Green Bonds Issuance and Support Offering Deloitte Central Europe.« <https://www2.deloitte.com/lt/en/pages/legal/articles/Green-Bonds-Issuance-and-Support-Offering.html>.
- European Investment Bank. B.I. »10 Years of Green Bonds: Join the Celebration.« <https://www.eib.org/en/infocentre/ten-years-of-green-bonds.htm>.
- »European Standard for Green Bonds: Clarity in the Market.« B. I. Sustainalize. <https://www.sustainalize.com/news/european-standard-for-green-bonds-clarity-in-the-market/>.
- Evropska komisija. 2020. »Financiranje zelenega prehoda: naložbeni načrt za evropski zeleni dogovor in mehanizem za pravičen prehod.« 14. januar. https://ec.europa.eu/commission/presscorner/detail/sl/ip_20_17.
- Filkova, M., C. Frandon-Martinez in A. Giorgi. 2019. *Green Bonds: The state of the Market 2018*. Climate Bonds Initiative. <https://www.climatebonds.net/resources/reports/green-bonds-state-market-2018>.
- Filkova, M., C. Frandon-Martinez, A. Meng in G. Rado. 2018. *The Green Bond Market In Europe 2018*. Climate Bonds Initiative. https://www.climatebonds.net/files/reports/the_green_bond_market_in_europe.pdf.
- Flammer, C. 2020. »Green Bonds: Effectiveness and Implications for Public Policy.« *Environmental and Energy Policy and the Economy* 1 (1): 95–128.
- GEN-I. 2017. »Družba GEN-I Sonce prva v Sloveniji izdala zeleno obveznico v višini 14 milijonov evrov.« 2. marec. <https://www.gen-i.eu/novice-in-mediji/dru%C5%BEba-gen-i-sonce-prva-v-sloveniji-izdala-zeleno-obveznico-v-vi%C5%A1ini-14-milijonov-evrov/>.
- Grzegorzczuk, M., in Wolff, G. 2022. »Greeniums in Sovereign Bonds Markets.« Working Paper 17/2022, Bruegel.
- Hachenberg, B., in D. Schiereck. 2018. »Are Green Bonds Priced Differently from Conventional Bonds?« *Journal of Asset Management* 19 (6): 371–383.
- Harrison, C., in M. MacGeoch. 2022. *Sustainable Debt Market Summary Q3 2022*. Climate Bonds Initiative. https://www.climatebonds.net/files/reports/cbi_susdebtsum_highlq32022_final.pdf.
- Harrison, C., in L. Muething. 2020. *Sustainable Debt: Global State of the Market 2020*. Climate Bonds Initiative. https://www.climatebonds.net/files/reports/cbi_sd_sotm_2020_o4d.pdf.
- Harrison, C., M. MacGeoch in C. Michetti. 2022. *Sustainable Debt Global State of the Market 2021*. Climate Bonds Initiative. https://www.climatebonds.net/files/reports/cbi_global_sotm_2021_o2h_o.pdf.
- International Capital Market Association. 2018. *The Green Bond Principles*. Pariz: ICMA.
- . 2019. *Green Project Mapping*. Pariz: ICMA.
- Löffler, K. U., A. Petreski in A. Stephan, A. 2021. »Drivers of Green Bond Issuance and New Evidence on the 'Greenium'.« *Eurasian Economic Review* 11 (1): 1–24.
- Ministrstvo za finance. 2021. »Republika Slovenija izdala prvo trajnostno obveznico.« 23. junij. <https://www.gov.si/novice/2021-06-23-republika-slovenija-izdala-prvo-trajnostno-obveznico/>.
- OECD. 2015. *Eurasian Economic Review*. <https://www.oecd.org/environment/cc/Green%20bonds%20PP%20%5Bf3%5D%20%5B%5D.pdf>.
- . 2017. *Mobilising Bond Markets for a Low-Carbon Transition*. Pariz: OECD.
- . 2020. »Growing Momentum for Sovereign Green Bonds.« 29. september. <https://www.oecd.org/coronavirus/en/data-insights/growing-momentum-for-sovereign-green-bonds>.
- Schoenmaker, D., in W. Schramande. 2019. *Principles of Sustainable Finance*. Oxford: Oxford University Press.
- The World Bank. 2015. *What Are Green Bonds?* Washington, DC: The World Bank.
- . 2019. »10 Years of Green Bonds: Creating the Blueprint for Sustainability Across Capital Markets.« 18. marec. <https://www.worldbank.org/en/news/immersive-story/2019/03/18/10-years-of-green-bonds-creating-the-blueprint-for-sustainability-across-capital-markets>.
- . 2022. »Green Bonds.« 13. december. <https://treasury.worldbank.org/en/about/unit/treasury/ibrd/ibrd-green-bonds>.

Petar Čehovin

Udruženje *spasilaca*

na vodi Srbije

petarcehovin@outlook.com

Žiga Čepar

Univerza na Primorskem,

Fakulteta za management

ziga.cepar@fm-kp.si

Približevanje Srbije Evropski uniji

Pristopni proces Srbije k Evropski uniji (EU) traja že več kot deset let. V tem članku smo želeli prikazati, kako napreduje proces pristopa Srbije k EU in katere so prednosti, slabosti ter izzivi za Srbijo na tej poti. Pri raziskovanju smo uporabili obstoječo relevantno strokovno literaturo ter sekundarne vire. Ugotavljamo, da je ta proces za Srbijo dolgotrajen ter da njenega pristopa k EU v naslednjih petih letih še ni mogoče pričakovati. Ugotovitve so uporabne za uradnike EU, za pogajalsko skupino Srbije z EU ter prebivalce Srbije, ki tako pridobijo jasnejši pogled na obravnavano temo.

Ključne besede: Evropska unija (EU), Srbija, pridružitve in pristop, poglavja v pristopnem procesu, napredek

Accession of Serbia to the European Union

Accession process of Serbia to the European Union (EU) has been going on for over 10 years. In this paper we wanted to show how the process of Serbia's accession to the EU is progressing and what are the advantages, disadvantages, and challenges for Serbia on this path. In the research, we used existing relevant professional literature and secondary data. We found out that this process is a long-lasting process for Serbia and that Serbia's accession to the EU is not expected to take place in the next five years. The findings are useful for EU officials, Serbia's negotiating team with the EU, and the population of Serbia for a clearer view of the topic under discussion.

Keywords: European Union (EU), Serbia, joining and accession, accession process chapters, progress.

<https://doi.org/10.26493/1854-4231.17.59-64>

Uvod

V članku se osredotočamo na proces vstopa Srbije v EU. To je zahteven podvig, ki predstavlja izziv za celotno družbo in celotno državno upravo ter zahteva široko družbeno soglasje. Srbija je za članstvo v EU uradno zaprosila 22. decembra 2009.

Številni avtorji EU definirajo kot mednarodno organizacijo nadnacionalnega značaja, znotraj katere države članice povezujejo skupni interesi in politike, ki zajemajo gospodarstvo, industrijo, socialne zadeve, državljanske pravice, zunanjo politiko idr. Trdijo, da je EU skupnost demokratičnih evropskih držav, ki so se odločile združiti, da bi lažje dosegle vrsto ciljev, povezanih z gospodarskim, s političnim in z družbenim razvojem celotne regije (Bjelić 2013, 131; Medović 2018, 101; Džombić 2012, 42; Vujčić, Pavićević in Pavlović 2007, 13).

Kot poudarja Subotić (2017, 7), Srbija že več kot desetletje aktivno krepi svoje vezi z EU. Trdi, da je od spremembe režima leta 2000 srbska vlada pristop k EU postavila kot prednostno nalogo, ki

je v bistvu vzpostavila platformo za nadaljnji proces preoblikovanja politične, gospodarske in socialne sfere družbe.

Približevanje Srbije EU naj bi potekalo vzporedno z izboljšanjem regionalnega sodelovanja. Evropska komisija svoje sklepe in ocene o napredku Srbije na poti k članstvu v EU predstavlja z objavo letnega poročila o napredku Srbije v procesu pridružitve EU.

Srbija mora na svoji poti do polnopravnega članstva v EU preiti več faz. Država, ki izkaže željo postati članica EU, lahko na vsaki stopnji uporablja različna finančna sredstva EU in je partner v programih, ki so oblikovani za posamezna področja v ustrezni fazi, v kateri se zadevna država nahaja. Lokalna samouprava v Srbiji lahko glede na stopnjo v procesu evropske integracije uporabi razpoložljiva finančna sredstva iz ustreznih skladov EU. V vsaki fazi evropskega integracijskega procesa Srbije so na voljo različni programi, v katerih lahko lokalne samouprave nastopajo v vlogi partnerjev ali končnih uporabnikov storitev.

Proces pridružitve Srbije EU

Ko sta bili Srbija in Črna gora še del Zvezne republike Jugoslavije (ZRJ), se je leta 2001 uradno začel proces stabilizacije in vstopa v EU. Evropska komisija ter Srbija in Črna gora sta istega leta ustanovili skupno posvetovalno delovno skupino, ki naj bi imela nalogo vključevanja norm EU v zakonodajo ZRJ. Po štirih sestankih je Sektor za evropske integracije ministrstva za ekonomske odnose s tujino prevzel vse zadeve, ki se nanašajo na Srbijo. Srbski parlament je resolucijo o članstvu v EU sprejel 13. oktobra 2004. Na podlagi sklepa o sprejetju resolucije je bila izdelana študija izvedljivosti, ki jo je Svet EU potrdil aprila 2005. V uradni razpravi o temah stabilizacije in pridružitvenega sporazuma z EU je nato prišlo do pomembnega premora. Skupnost Srbije in Črne gore v okviru ZRJ se je namreč spreminjala, kar je bil vzrok za prekinitve. Črnogorski parlament je 3. junija 2006 razglasil neodvisnost Črne gore in tako je Svet EU julija 2006 preoblikoval mandat za pogajanja o stabilizacijsko-pridružitvenem sporazumu z novo državo Republiko Srbijo. Srbija je samostojno nadaljevala reforme in pogovore z Evropsko komisijo. Stabilizacijsko-pridružitveni sporazum (SPS) je bil parafiran 7. novembra 2007, podpisan pa 29. aprila 2008 v Luksemburgu. Veljati je začel leta 2013. Podpis sporazuma je pomembno vplival na izboljšanje gospodarskih vezi med EU in Srbijo. Ko pridružitveno obdobje poteče, pridružena država ne postane članica EU, ampak vstopi v pristopni proces, ki je kompleksnejša in zahtevnejša faza evropskega integracijskega procesa (Ateljević, Forca in Župac 2015, 100; Budimir, Radić in Kahrimanović 2008, 28). Kljub nekaterim trenutnim izzivom glede usklajevanja predpisov Srbije z zakonodajo EU Srbija še vedno izvaja SPS. Ministrstvo za evropske integracije je bilo reorganizirano v skladu s smernicami posodobljene metodologije, saj srbska vlada še naprej izjavlja, da je evropska integracija njen strateški cilj. Agenda pravne države je bila eden glavnih ciljev in področij delovanja vlade v prvi polovici leta 2021, skupaj s spremembami, ki se nanašajo na EU (Budimir in Međak 2017, 29–31).

EU je največji zunanji ekonomski partner Srbije. Od leta 2001 do 2017 je preko 60 % vseh tujih neposrednih naložb v Srbijo prišlo iz držav EU, kar še potrjuje visoko stopnjo gospodarske povezanosti Srbije z EU. Najpomembnejši vlagatelji prihajajo iz naslednjih držav: Nemčija, Italija, ZDA, Avstrija, Norveška, Slovenija, Rusija, Grčija, Nizozemska, Belgija, Švica in Francija (Budimir in Međak 2017, 40).

Srbija je 1. marca 2012 postala kandidatka za članstvo v EU, 21. januarja 2014 pa je začela pogajanja o vstopu v EU, kar je zadnji korak k članstvu v EU (Budimir in Međak 2017, 2–3). Vsebinska področja pogajanj so razdeljena na 35 poglavij, ta pa so povezana v šest skupin, in sicer: (1) osnove, (2) notranji trg, (3) konkurenčnost in dolgoročna rast, (4) agenda in trajnostna povezljivost, (5) viri, kmetijstvo in kohezija ter (6) zunanji odnosi. Za članstvo v EU mora Srbija zapreti vseh 35 poglavij. Z večanjem števila odprtih poglavij se širi tudi obseg dela. Pričakovati je, da se bo v naslednjih fazah pristopnega procesa okrepila interakcija z uradniki EU (European Commission 2022). Prisotnost in aktivnosti Srbije v Bruslju bodo vse pomembnejše, učinkovitost teh aktivnosti pa bo odvisna tudi od administrativnih, finančnih in pogajalskih zmogljivosti Srbije.

Zastopanje interesov Srbije v EU

Pogajalska struktura med Srbijo in EU vključuje narodno skupščino, vlado Srbije, koordinacijsko telo, urad za evropske integracije, svet koordinacijskega telesa, pogajalsko skupino ter ministrstva in posebne organizacije. Vse te institucije delajo na pogajanjih z EU in sprejemajo odločitve o nadaljnjem pristopanju Srbije k EU (Subotić 2017, 38). Za uspešno zastopanje interesov v procesu vključevanja v EU sta potrebna širok družbeni dogovor in odlična organiziranost družbe ter celotne državne uprave. Treba je oceniti sposobnost Srbije, da zagovarja in uveljavlja svoje interese pred organi EU na upravni ter institucionalni ravni (Subotić 2017).

Sposobnost pogajanj ter zastopanja interesov države je opredeljena kot sposobnost ustreznih državnih subjektov in funkcionarjev za učinkovito zastopanje ter uresničevanje interesov Srbije na podlagi vladnih direktiv in v okviru pooblastil ter obveznosti, določenih z normativnim okvirom. Za učinkovito organizacijo zmogljivosti pogajanj so potrebni načrtovanje, znanje in viri. Stroški pogajanj bi se povečali in njihovi učinki zmanjšali brez usklajenega usklajevanja zmogljivosti, kar pomeni vzpostavitev operativne uprave doma in v tujini. To kaže, da so druge vrste sposobnosti, kot so administrativne in finančne zmogljivosti, vezane na pogajalske sposobnosti (Subotić 2017, 11–20).

Letno poročilo Evropske komisije za leto 2021

Evropska komisija vsako leto oceni napredek Srbije na poti v EU. Srbija je za leto 2021 prejela

ocene za več kot 20 različnih kategorij, ki predstavljajo odprta poglavja, združena v šest skupin, ki so pogoj za vstop Srbije v EU. Najpogostejša ocena Evropske komisije je bila, da je Srbija na posameznih področjih dosegla le majhen napredek. Največji napredki so zabeleženi na področjih (European Commission 2021, 4–7):

- usklajevanja zakonodaje o poslovnem pravu, mobilnosti delovne sile, svobodi ustanavljanja in svobodi ponudnika storitev;
- socialne politike in zaposlovanja, obdavčitve, industrijske politike, izobraževanja ter znanosti in tehnologije;
- energetskih meril, reforme železnic in varnosti v cestnem prometu;
- podnebne zakonodaje in pomembnih energetskih ukrepov, vključno z novimi predpisi za obnovljivo energijo in energetsko učinkovitost ter varnost hrane;
- medstrankarskega dialoga, ki ga je organiziral Evropski parlament;
- ustvarjanja delujočega tržnega gospodarstva in zmanjševanja brezposelnosti;
- obvladovanja migrantskih tokov.

Zelo malo napredka ali brez napredka je bilo pri naslednjih pomembnejših vprašanjih (European Commission 2021, 4–7):

- dialog s političnimi nasprotniki in svoboda govora;
- boj proti organiziranemu kriminalu in korupciji;
- nestabilno poslovno okolje ter nelojalna konkurenca za majhna in srednja podjetja;
- dolgoletna neučinkovitost državnih podjetij;
- področja finančnih storitev, varstva potrošnikov in zdravja ter prostega pretoka kapitala
- zaostritev fiskalnih predpisov;
- napetosti med Srbijo in sosednjimi državami;
- konstantno slabi odnosi med Srbijo in Kosovom.

Javno mnenje prebivalcev Srbije o EU

Zadovoljstvo prebivalcev Srbije s procesom pridruževanja EU je pomemben dejavnik. Dvomi glede pozitivnih posledic članstva v EU so se začeli porajati predvsem zaradi naslednjih vprašanj: ohranjanje Kosova in Metohije v sestavi Srbije; izražena dominacija Nemčije v EU ter neusklajen odziv držav EU na protipandemične ukrepe.

Ohranjanje Kosova in Metohije, ki sta zapisana v 182. členu Ustave Republike Srbije (Ustav Republike Srbije 2006 in 2021) in sta definirana kot sestavni del Srbije, je po javnem mnenju največje breme za pristop Srbije k EU, saj se v 35. poglavju pogajanj med Srbijo in EU izboljšanje odnosov med Beogradom in Prištino definira kot izboljšanje odnosov med administracijama dveh neodvisnih držav. Srbsko nasprotovanje neodvisnosti Kosovu izhaja iz srbskega stališča, da je Kosovo del srbskega ozemlja, še posebej njegovi pretežno srbski predeli (Bilefsky 2008).

Podpora pri taki politiki pa ima Srbija tudi s strani Rusije, ki si priznanja Kosova ne želi, saj bi to spremenilo razmerje politične moči v škodo Rusije tudi v kontekstu politike, ki jo Rusija vodi do Ukrajine ter ostalih članic nekdanje sovjetske federativne socialistične republike (Rahmani in Belegu 2022). Države EU, ki niso priznale Kosova (Španija, Slovaška, Ciper, Romunija in Grčija), so to storile zaradi svojih notranjepolitičnih razlogov, povezanih z etničnimi manjšinami v svojih državah in njihovimi težnjami po večji samostojnosti ali odcepitvi.

Močnejše zagovornice neodvisnosti Kosova v EU pa so predvsem Nemčija, Francija ter Italija (Turp-Balazs 2021). Pristopna pogajanja za pristop Srbije k EU predstavljajo nenazadnje tudi vzvod, preko katerega lahko EU vpliva na normalizacijo odnosov med Srbijo in Kosovom. Prav zato je EU kot posrednica pri reševanju nesoglasij med Srbijo in Kosovom tudi veliko uspešnejša, kot so npr. Združeni narodi (Bergmann 2018). Po drugi strani pa je EU v primerjavi z Združenimi narodi za stabilnost v regiji Zahodnega Balkana tudi veliko bolj zainteresirana (Hajrullahu 2019).

Skeptično javno mnenje v Srbiji je sicer razvidno tudi iz anket Ministrstva za evropske integracije Srbije (Ministarstvo za evropske integracije Republike Srbije 2021), iz katerih je očiten trend upadanja zaupanja ljudi v EU iz leta v leto. Ljudje v Srbiji so postali zelo skeptični glede prihodnosti EU zaradi nestabilne situacije na globalni ravni, povzročene predvsem z ukrepi za zaježitev širjenja koronavirusa. Na vprašanje »Kako vidite prihodnost EU?« je 41 odstotkov vprašanih odgovorilo, da se bo EU soočala z vse večjimi težavami ter da bo prej razpadla ali se celo zaprla za sprejem novih članic, kot da bi se širila naprej. 28 odstotkov vprašanih je odgovorilo, da bo EU sicer premostila trenutne težave, a bo postala vedno zaprtejša in bo težje sprejemala nove članice. 18 odstotkov vprašanih pa je odgovorilo, da bo EU premostila sedanje težave, vendar se bo strukturno

spremenila, zato članstvo v takšni (spremenjeni) EU ne bo enako članstvu v EU, kot jo poznamo zdaj. Srbska vlada poizkuša javno mnenje prevesti v prid vstopa Srbije v EU, predvsem skozi poudarjanje koristi, ki bi jih imela Srbija v kontekstu zagotavljanja miru v regiji ter gospodarskega napredka (Madžar b.l.). Lopandić (2017, 6) trdi, da na splošno lahko sklepamo, da je pojav evroskepticizma (oz. evrooptimizma) neposredno povezan z javnim dojemanjem gospodarske in socialne uspešnosti EU (oz. evroobmočja) kot organizacije, usmerjene v gospodarske rezultate.

V tekočem letu 2022 je v najnovejših raziskavah javnega mnenja prvič v zgodovini zabeležena manj kot 50-odstotna želja prebivalstva Srbije po vstopu v EU; ta je namreč le 35-odstotna. Ta nizek odstotek je predvsem povezan s pritiski EU na Srbijo, naj uvede sankcije proti Rusiji (Tanjug 2022). Srbija je namreč zaradi svoje tradicionalne povezanosti z Rusijo ter po drugi strani tudi zaradi pritiska Rusije edina kandidatka za vstop v EU, ki ni uvedla sankcij proti Rusiji. To pa nakazuje na srbsko neodločnost glede približevanja EU ter na njeno razpetost med svojimi zgodovinskimi odnosi z Rusijo na eni strani in željo po bodoči vključenosti v EU na drugi strani. Zagotovo se bo pritisk na Srbijo s strani EU še okrepil, saj je želja EU, da se Srbija približa EU in ne Rusiji ter tako prispeva k zagotavljanju miru v regiji in gospodarskemu napredku (Oxford Analytica 2022).

Potencialne prednosti in slabosti vstopa Srbije v EU

V veljavi je stabilizacijsko-pridružitveni sporazum z EU, ki ureja številna vprašanja medsebojne gospodarske izmenjave in vodi k oblikovanju območja proste trgovine ter nižjih cen izdelkov in storitev. Dejstvo pa je, da bi se negativni učinki prekinitve pogajanj pokazali v naslednjih nekaj letih. Med njimi so (Madžar b.l., 7–8):

- drastičen upad priliva neposrednih tujih naložb iz držav EU pa tudi iz drugih razvitih držav;
- poslabšanje poslovne klime v Srbiji;
- rast cene zadolževanja (obresti) države in domačega zasebnega sektorja na svetovnem finančnem trgu zaradi zmanjšane priliva investicij z zahoda;
- zmanjšanje zneska finančnih sredstev, ki bi jih EU namenila v imenu predpristopne pomoči;
- prekinitvev gospodarskih vezi z EU.

Lidija Madžar (b.l., 8) trdi, da bi imela Srbija, če bi vstopila v EU, od vstopa naslednje koristi:

- ponovno sodelovanje in povezovanje v regiji ter stabilizacija odnosov s sosednjimi državami;
- izgradnja demokracije, tržnega gospodarstva in pravne države;
- vzpostavitev politične, gospodarske in drugih oblik varnosti;
- prejem velikega obsega subvencij za razvoj;
- nižje cene in rast kakovosti izdelkov ter storitev;
- vpliv modernizacije na razvoj in spremembo strukture gospodarstva;
- možnost vstopa v Evropsko monetarno unijo pa tudi v schengensko območje;
- doseganje načel svobode, enakosti in pravičnosti;
- boj proti korupciji;
- krepitev proračunske discipline idr.

Vstop v EU pa bi za Srbijo lahko pomenil tudi določene slabosti, ki so po mnenju Lidije Madžar (b.l., 8–9):

- plačilo prispevkov v skupni proračun EU in nastanek neto izgube, ko bi Srbija nekoč postala neto plačnica v proračun EU, kar je sicer časovno precej oddaljeno;
- krepitev birokratizacije in nedotakljivosti bruseljske zakonodaje;
- prenos suverenosti na organe EU;
- oslabljen vpliv ali pomanjkanje vpliva na bruseljsko (evropsko) zakonodajo;
- oslabitev privlačnosti in pristnosti lastnega gospodarstva;
- vsiljevanje družbenega reda EU;
- zmanjšanje državne in politične avtonomije;
- pritiski skozi makroekonomski in institucionalni okvir EU idr.

Zgoraj naštetim potencialnim negativnim učinkom vstopa Srbije v EU bi lahko dodali še neugodni zunanjepolitični učinek na odnose Srbije z Rusijo. Rusija je namreč zgodovinska zaveznica Srbije, prizadeva pa si, da bi se ji le-ta še bolj približala in posledično manj EU, s čimer pa bi Rusija še okrepila svoj mednarodni vpliv (European Parliament 2017).

Ugotovitve in sklep

Za Srbijo bi bil vstop v EU ključnega pomena predvsem zaradi potrditve, krepitev in stabilnosti

institucij njenega sistema pa tudi zaradi ustvarjanja okolja, v katerem bi bila vladavina prava nedotakljiva. Vstop v EU bi državi omogočil hitrejši gospodarski razvoj, delujoče tržno gospodarstvo in možnost dostopa do trgov držav članic EU.

Nekatere prednosti približevanja EU je že možno čutiti, spet druge pa bo možno čutiti med nadaljnimi pristopnimi pogajanjimi. Primer tega je podpis stabilizacijsko-pridružitvenega sporazuma in začasnega trgovinskega sporazuma, po katerih je bilo srbskemu gospodarstvu dovoljeno izvažati blago v EU brez carin in omejitev za večino izdelkov, od česar je že imelo korist. Zunanjetrgovinska menjava je največja z državami članicami EU, kar vsekakor pozitivno vpliva na Srbijo in njene državljane.

Proces pristopa Srbije k EU se je formalno začel že leta 2001, kar pomeni, da je do danes minilo 21 let pogajanj med Srbijo in EU, a Srbija še zdaleč ni blizu pristopa k EU. Od 35 poglavij jih je ostalo odprtih še 33, vprašanje pa je, katera dodatna poglavja se lahko v prihodnosti še odprejo. Napredek v pogajanjih je prisoten, vendar pa je ta proces zelo počasen in dolgotrajen. Na podlagi tega se zastavlja vprašanje, ali zares obstaja obojestranska želja EU in Srbije po pristopu slednje k EU. Proces pristopa je odvisen od mnogih različnih dejavnikov. Opraviti bi bilo treba dodatne raziskave v zvezi z geopolitičnimi spremembami v Evropi in preveriti, ali Srbija lahko najde rešitev v Evropskem združenju za prosto trgovino (European Free Trade Association – EFTA) ali v večjem povezovanju z Rusijo in Daljnim vzhodom namesto z EU. EFTA (<https://www.efta.int>) je medvladna organizacija, ustanovljena za spodbujanje proste trgovine in gospodarske integracije v korist svojih štirih držav članic – Islandije, Lihtenštajna, Norveške in Švice – ter v korist njihovih trgovinskih partnerjev po vsem svetu. Proces pristopa lahko analiziramo tudi skozi nestabilne gospodarske razmere in gospodarsko krizo, ki je prizadela celotno Evropo. Zaradi te krize je ogrožena trgovina med Srbijo ter EU in mogoče je, da bodo nekatera podjetja iz EU, ki poslujejo v Srbiji, zapustila njeno ozemlje. Glede na to, da so države članice EU največji zunanji ekonomski partner Srbije in da omenjena podjetja zaposlujejo veliko število ljudi, bi tak scenarij lahko vplival na nadaljnja pogajanja in posledično na vstop države v EU.

Zagotovo lahko Srbija od članstva v EU pričakuje velike koristi, očitno pa po drugi strani nekateri prebivalci Srbije ter tudi nekoliko razdeljeno srbsko vodstvo v tem trenutku niso naklonjeni

odločnejšim potezam v smeri približevanja. Zagotovo je trenutno mirovanje v procesu pristopnih pogajanj tudi posledica pritiska s strani Rusije, ki je v trenutnih razmerah nestabilnosti v regiji še toliko večji. Pristopna pogajanja so počasna in vprašanje je, kdaj bodo ob takšni hitrosti napredovanja zaključena in kdaj bo lahko Srbija končno pristopila k EU kot njena polnopravna članica.

Literatura

- Ateljević, V., B. Forca in G. Župac. 2015. »Opšti aspekt priključenja država Evropskoj uniji.« *Vojno delo* 67 (3): 100–123.
- Bergmann, J. 2018. »Same Table, Different Menus? A Comparison of UN and EU Mediation Practice in the Kosovo-Serbia Conflict.« *International Negotiation* 23 (1): 238–257.
- Bilefsky, Dan. 2008. »Serbia Proposes Dividing Kosovo along Ethnic Lines.« *The New York Times*, 24. marec. <https://www.nytimes.com/2008/03/24/world/europe/24iht-kosovo.4.11380269.html>.
- Bjelić, P. 2013. »Model spolnotrgovinske politike Evropske unije.« *Ekonomski anali* 44 (156): 131–147.
- Budimir, B., in V. Medak. 2017. *Vodič kroz pristupanje Srbije Evropskoj uniji*. Uredil M. Pajević. Beograd: ISAC Fond, International and Security Affairs Centre, Centar za međunarodne i bezbednosne poslove.
- Budimir, B., I. Radić in V. Kahrmanović. 2008. *Vodič kroz Sporazum o stabilizaciji i pridruživanju*. Druga dopolnjena izdaja. Uredil M. Pajević. Beograd: ISAC fond.
- Džombić, I. 2012. *Evropske inicijative i institucije*. Sarajevo: Friedrich Ebert Stiftung BiH.
- European Commission. 2021. »Serbia 2021 Report.« Commission Staff Working Document SWD(2021) 288 final, European Commission, Strasbourg. <https://europa.eu/wp-content/uploads/2021/10/Serbia-Report-2021.pdf>.
- . 2022. »Serbia 2022 Report.« Commission Staff Working Document SWD(2022) 338 final, European Commission, Bruselj. <https://neighbourhood-enlargement.ec.europa.eu/system/files/2022-10/Serbia%20Report%202022.pdf>.
- Hajrullahu, A. 2019. »The Serbia Kosovo Dispute and the European Integration Perspective.« *European Foreign Affairs Review* 24 (1): 101–120.
- European Parliament. 2017. *Serbia's Cooperation with China, the European Union, Russia and the United States of America*. Luksemburg: Publications Office.
- Lopandić, D. 2017. »Ekonomski rast, (ne)usklađivanje proseka razvijenosti u EU i koreni evropesimizma.« *Evropski izazovi*. https://www.emins.org/wp-content/uploads/2018/04/Ekonomski-rast_DuskoLopandic.pdf.
- Madžar, L. B. I. »Poslovanje sa Evropskom unijom.« <https://www.vps.ns.ac.rs/Materijal/mat11374.pdf>
- Medović, V., ur. 2018. *Pojmovnik EU*. Beograd: Delegacija Evropske unije u Republici Srbiji.

- Ministarstvo za evropske integracije Republike Srbije. 2021. »Istraživanje javnog mnjenja: odnos građana Srbije prema Evropskoj uniji.« https://www.mei.gov.rs/upload/documents/nacionalna_dokumenta/istrazivanja_javnog_mnjenja/avgust_21_sajt.pdf.
- Oxford Analytica. 2022. »West Will Punish Serbia for Unclear Stance on Russia.« *Expert Briefings*. <https://doi.org/10.1108/OXAN-ES273214>.
- Rahmani, B., in M. Belegu. 2022. »The EU Engagement in the Kosovo-Serbia Dialogue.« *Online Journal Modelling the New Europe* 39:128–149.
- Subotić, S. 2017. *Zastupanje interesa Srbije u Evropskoj uniji*. Beograd: Centar za evropske politike.
- Tanjug. 2022. »Istraživanje IPSOS-a: Za EU integracije 35 odsto građana, protiv 44 odsto.« <http://www.tanjug.rs/full-view.aspx?izb=729753>.
- Turp-Balazs, C. 2021. »Explainer: The EU's Kosovo Awkward Squad.« *Emerging Europe*, 3. februar. <https://emerging-europe.com/news/the-explainer-the-eus-kosovo-refuseniks>.
- Ustav Republike Srbije. 2006. *Službeni glasnik Republike Srbije*, št. 98.
- . 2021. *Službeni glasnik Republike Srbije*, št. 115.
- Vujčić, D., Ivan K., V. Pavićević in V. M. Pavlović, ur. 2007. *Ka Evropskoj uniji: vodič za predstavnike jedinica lokalne samouprave*. Beograd: Stalna konferencija gradova i opština.

Andreja Pegan

Univerza na Primorskem,
Fakulteta za management
andreja.pegan@fm-kp.si

Soustvarjanje v javnem sektorju

Prispevek opredeljuje pojem soustvarjanje kot koncept organizacije javnega sektorja (angl. *co-creation*) glede na subjekte, aktivnosti, cilje in izzive. Soustvarjanje je umeščeno v širšo razpravo o reformah javnega sektorja. Z opredelitvijo in s povezovanjem teh pojmov članek prispeva k lažjemu razumevanju soustvarjanja med tistimi posamezniki ter organizacijami, ki se s pojmom soustvarjanje srečujejo prvič. V prispevku ugotavljam, da – kot paradigma javnega sektorja – hierarhije in trgi še vedno prednjačijo pred soustvarjanjem. Kljub številnim izzivom se organizacije vedno pogosteje odločajo za soustvarjanje, kar pomeni, da se ustvarjajo pogoji, ki bi lahko pripomogli k razširitvi soustvarjanja kot nove paradigme javnega sektorja.

Ključne besede: soustvarjanje, partnerstvo, javni sektor, javni management

Co-Creation in the Public Sector

The article introduces co-creation as an organising principle for the public sector. Co-creation is given actors, activities, outcomes and challenges. Co-creation is situated in the broader debate on public sector reforms. By defining and connecting these concepts, the article contributes to an easier understanding of co-creation among those individuals and organizations who encounter the concept of co-creation for the first time. The article suggests that hierarchies and markets are still the predominant organising principles for the public sector. Despite many challenges, organizations are increasingly choosing to adopt co-creation, which indicates that more supportive conditions for co-creation as the new public sector paradigm are emerging.

Keywords: co-creation, partnership, public sector, public management

<https://doi.org/10.26493/1854-4231.17.65-70>

Predmet prispevka je soustvarjanje v javnem sektorju (angl. *co-creation*). Javni sektor je definiran kot skupek organizacij, ki opravljajo javno službo (na primer ministrstva, javna uprava, socialne ustanove, zdravstvene ustanove, izobraževalne ustanove in kulturni zavodi). Soustvarjanje v javnem sektorju je *partnersko* sodelovanje javnega sektorja z družbenimi *subjekti*. Temelji na predpostavki, da so viri, znanja in kompetence v družbi različno razporejeni ter da je naloga javnega sektorja povezovanje segmentov družbe za kreativno reševanje izzivov in težav v javno dobro. Soustvarjanje sproža zavedanje, da so družbeni subjekti (posamezniki, javne organizacije, zasebne organizacije in organizacije neprofitnega sektorja) medsebojno odvisni.

V akademski in strokovni literaturi se pojavljajo številne definicije ter razlage soustvarjanja, prispevek pa ga opredeljuje glede na objavljeno li-

teraturo managementa javnega sektorja in javne uprave. V slednji se pojem soustvarjanje pogosto pojavlja skupaj s pojmi partnerstvo, (medsektorsko) sodelovanje, javna vrednost in inovacije. Članek je z opredelitvijo in s povezovanjem teh pojmov namenjen tistim, ki se s pojmom soustvarjanje srečujejo prvič.

Razumevanje soustvarjanja s strani izvajalcev javnih storitev in oblikovalcev javnih politik je izrednega pomena, saj ga številne organizacije in strokovnjaki razumejo kot čudežno zdravilo za sodobne družbene izzive, kot so staranje prebivalstva, klimatske spremembe, prehod na nizkoogljično družbo in krhanje državlanskega zaupanja v demokratične institucije. Glede na kompleksnost izzivov, s katerimi se danes srečujemo, in glede na neuspehe ustaljenih načinov dela (modeli, ki ponujanje rešitev od zgoraj navzgor (angl. *top-down*) in na osnovi tržnih mehanizmov) je po-

membno, da se tisti, ki so del javnega sektorja, ozavešijo o nastajajočih trendih za naslavljanje sodobnih izzivov.

Kdo soustvarja?

Državljeni

Prva nejasnost v literaturi je, kdo so subjekti, s katerimi javni sektor soustvarja. Del raziskovalcev meni, da je soustvarjanje proces, ki se odvija v povezavi med državljani in različnimi organizacijami javnega sektorja (Brandsen in Honingh 2018; Irvin in Stansbury 2004). Soustvarjanje je tako opredeljeno podobno kot koncepta vključevanja skupnosti (angl. *community engagment*) in sodelovanja državljanov (angl. *citizen participation*). Primer soustvarjanja z državljani so participativni proračuni, ki se v zadnjem desetletju na lokalni ravni prakticirajo tudi v Sloveniji (Fiedler idr. 2020). Pri mehanizmu participativnega proračuna lokalna oblast nameni del proračuna za predloge, ki jih podajo lokalni prebivalci, največkrat preko spletne aplikacije.

Lokalna raven je tista, ki je ljudem najbližje in zato tudi najprimernejša za vključevanje državljanov. Soustvarjanje vedno poteka tudi na višjih ravneh oblasti. V Sloveniji imamo spletno orodje predlagam.vladi.si, kjer lahko državljani podajajo svoje predloge za uveljavljanje sprememb na različnih področjih slovenske zakonodaje (Vrbek 2020). Na evropski ravni obstaja mehanizem evropske državljanske pobude za sprejemanje novega predloga zakonodaje, kjer skupina državljanov formulira predlog za Evropsko komisijo (Evropska unija b. l.). Zadnji dve leti je na evropski ravni potekal tudi državljanski forum, kjer so naključno izbrani državljani razpravljali o prihodnosti Evrope in pripravili priporočila za evropske institucije (Evropska komisija b. l.).

Medsektorsko in medorganizacijsko sodelovanje

V literaturi so subjekti soustvarjanja opredeljeni širše in niso omejeni le na državljane. Soustvarjanje je opisano kot proces sodelovanja bodisi med organizacijami javnega sektorja bodisi med organizacijami javnega sektorja in organizacijami iz zasebnega ter neprofitnega sektorja (Torfing, Sørensen in Røiseland 2019). Slednje se je razvilo predvsem v Evropi in je podobno konceptom, kot so večravensko vladanje (angl. *multilevel governance*), mrežno vladanje (angl. *network governance*) in sodelovalno vladanje (angl. *collaborative governance*).

Oblike soustvarjanja, ki vključujejo organizacije, so v literaturi poimenovane tudi kot somanagement in sovladanje (angl. *co-management in co-governance*) (Brandsen and Pestoff 2006). Kohezijska politika je primer take oblike soustvarjanja, saj narekuje, da se program regionalnega razvoja oblikuje in nadzoruje v sodelovanju med institucijami na evropski, nacionalni, regionalni ter lokalni ravni oblasti (vertikalno sodelovanje) in tudi v sodelovanju s civilno družbo ter z drugimi interesnimi skupinami (horizontalno sodelovanje). Ta način delovanja je v Evropski uniji poznan kot načelo partnerstva (Evropska komisija 2014).

Kaj je predmet soustvarjanja?

Tako kot pri vprašanju subjektov tudi pri vprašanju predmeta soustvarjanja literatura ni čisto enoznačna glede tega, ali so to storitve ali tudi politike, ali gre za izboljšave ali tudi za oblikovanje novih politik in ugotavljanje novih potreb.

Soustvarjanje se v literaturi pogosto pojavlja skupaj s pojmom koprodukcija (angl. *co-production*). Včasih sta pojma razumljena kot sopomenki, včasih ju avtorji razlikujejo (Voorberg, Bekkers in Tummers 2015; Brandsen in Honingh 2018). Koprodukcija je sodelovanje, kjer je cilj izboljšava *obstoječe* storitve ali *obstoječega* izdelka skupaj z *uporabniki* oz. s tistimi, ki imajo neposreden interes za storitev ali produkt (na primer, obutveno podjetje omogoča prilagoditev obutve glede na željo kupca). Soustvarjanje je širši pojem, saj zajema sodelovanje, ki presega oblikovanje že obstoječih storitev/izdelkov in vključuje tudi partnerje, ki pri tem nimajo nujno neposrednega interesa ali koristi.

Zaradi raznolikosti aktivnosti in subjektov lahko soustvarjanje razumemo kot proces ali kontinuum (Torfing, Sørensen in Røiseland 2019). Najosnovnejša oblika soustvarjanja je opolnomočenje posameznih uporabnikov za izboljšanje javnih storitev, ki jih sami že uporabljajo. Druga oblika vključuje primere, kjer državljani storitve soustvarjajo: tako tiste, ki jih uporabljajo, kot tiste, ki jih ne uporabljajo, in s tem pripomorejo k širši javni vrednosti za skupnost (na primer prostovoljstvo). Na tretji ravni soustvarjalci s svojim znanjem prispevajo k oblikovanju novih storitev, programov in politik v sklopu omejenega dialoga, kot so fokusne skupine ali javne razprave. Na četrtri ravni se partnerji srečujejo in oblikujejo nove storitve ter tudi načrtujejo njihovo implementacijo. Na najvišji ravni je sodelovanje med partnerji institucionalizirano in redno, partnerji se sreču-

jejo, oblikujejo skupna pojmovanja izzivov in rešitev, ugotavljajo nove družbene potrebe ter so vključeni v implementacijo rešitev.

Cilj soustvarjanja

Nedoločene opredelitve pojma soustvarjanje v javnem sektorju povzročajo tudi nekaj nejasnosti glede ciljev. V literaturi se cilji soustvarjanja nanašajo na ustvarjanje javne vrednosti (angl. *public value creation*) in družbenih inovacij (angl. *social innovation*).

Ustvarjanje javne vrednosti je naloga javnega sektorja glede na vire, s katerimi le-ta razpolaga, in glede na cilje, ki si jih demokratična družba zastavi ponavadi v okviru institucij predstavniške demokracije (t. i. odobritveno okolje, angl. *authorising environment*) (Moore 1995). Ustvarjanje javne vrednosti je zapleten proces, ki zahteva, da so javni uslužbenci podkrepiljeni z ustreznimi viri (znanje, kompetence, finančna sredstva, oprema ipd.) ter sposobni, da politično določene cilje stvarno uresničijo. V demokratičnih sistemih se javna vrednost nanaša tudi na proces vrednotenja, ki ga državljani opravijo o vrednosti, ki jo država ustvari z javnimi storitvami in politikami (Meynhardt 2009). Javna vrednost je torej predmet subjektivnega doživljanja posameznikov, družbenih skupin ipd.

V sklopu soustvarjanja javni sektor sodeluje z ljudmi in organizacijami pri ustvarjanju javne vrednosti. Številni cilj oz. javno vrednost soustvarjanja dojemajo že kot iniciacijo sodelovanja javnega sektorja z državljani (Voorberg, Bekkers in Tummers 2015). V tem primeru gre za spremembe v načinu participacije, in sicer od pasivnejših oblik, kot jih predvideva predstavniški model demokracije (volitve predstavnikov, ki so odgovorni za javne politike), do aktivnejših oblik v sklopu participativnega in deliberativnega modela demokracije. Soustvarjanje se tako povezuje z *demokratičnimi* inovacijami. Zaenkrat še nimamo *sistematičnega* znanja o tem, ali soustvarjanje privede do večjega zaupanja ljudi v demokratične institucije, kar je eden izmed osrednjih družbenih problemov današnjega časa (Fledderus, Brandsen in Honingh 2014; Røiseland 2022).

Javno vrednost soustvarjanja lahko opredelimo tudi širše od same participacije ali sodelovanja. Sam koncept javne vrednosti je sicer težko oprijemljiv in merljiv. Na osnovi pregleda literature sta Faulkner in Kaufman (2017) identificirala nekaj širših elemente javne vrednosti. Organizacije javnega sektorja ustvarjajo javno vrednost, ko *uresničujejo svoje poslanstvo* z doseganjem rezulta-

tov. Na primer, zavodi za zaposlovanje uresničujejo svoje poslanstvo s posredovanjem delovnih mest iskalcem zaposlitve. Uresničevanje poslanstva je toliko bolj javno vredno, kolikor so storitve *kvalitetne* (zavodi za zaposlovanje zagotavljajo dolgoročno zaposlitev) in *učinkovite* (zavod svoje storitve ponudi čim večjemu številu iskancev zaposlitve). Ko organizacije javnega sektorja svoje poslanstvo uresničujejo kvalitetno in učinkovito, krepijo tudi *zaupanje* državljanov ter utrjujejo svojo legitimnost oziroma razlog za obstoj. Ker je cilj soustvarjanja javna vrednost, lahko učinek cilja soustvarjanja ocenimo glede na to, ali soustvarjanje organizacijam pri uresničevanju svojega poslanstva pomaga z implementacijo kvalitetnejših in učinkovitejših storitev. Soustvarjanje lahko privede do postopnih izboljšav storitev in programov ali pa radikalneje spremeni pogled na izzive ter njihovo reševanje.

Značilnost soustvarjanja

Bistvena predpostavka soustvarjanja je aktivna udeležba subjektov pri oblikovanju javnih storitev in politik. Subjekti niso le *deležniki*, ki jih je treba informirati ali s katerimi se je treba posvetovati, ampak *partnerji*, ki so *aktivno* vključeni v oblikovanje in implementacijo storitev ter politik. Partnerski odnos pomeni vzpostavitev dvosmerne komunikacije, kjer so predlogi in ideje tudi upoštevani (Fung 2015). Partnerstvo pomeni tudi vključevanje subjektov, ki niso nujno neposredno povezani in niso uporabniki storitve ter politike, ki je predmet soustvarjanja. Naloga javnega sektorja je torej tudi mobilizacija partnerjev, ki do nedavnega niso bili vključeni v oblikovanje javnih rešitev, vendar njihova vključitev omogoča večji potencial za reševanje družbenih izzivov.

Zaradi predpostavke, da imajo subjekti soustvarjanja vlogo, ki presega posvetovanje in enosmerno izmenjavo informacij, se soustvarjanje omenja kot novo paradigmo organizacije javnega sektorja in alternativo klasičnemu (od zgodaj navzdol, angl. *top-down*) ter tržnemu modelu (Ansell in Torfing 2021). Kot vsaka nova paradigma tudi soustvarjanje redefinira vlogo države in javnega sektorja v družbi. Javni sektor ni samo izvajalec (po klasičnem modelu) in ponudnik storitev (po tržnemu modelu novega javnega managementa), ampak tudi omogočevalec (angl. *enabler*), ki ustvarja pogoje za sodelovanje partnerjev pri izvajanju in oblikovanju javnih storitev ter politik.

Paradigme so večji družbeni premiki, sestavljeni iz več sistemskih reform, ki zahtevajo kore-

nite spremembe, kot je sprejemanje novih identitet organizacij in ljudi, ki delujejo znotraj njih (Pollitt in Bouckaert 2017). Ker so potrebne globoke transformacije, je vsaka nova paradigma najprej motnja, ki ustvari negotovost in odpor. Zaradi tega je uveljavitev novih paradigem dolgotrajen proces reform, ki terja prilagajanje družbenim razmeram.

Paradigme se nikoli ne uveljavijo v popolni obliki, ampak se spojijo v že obstoječe načine dela, kar ustvarja tudi konfliktne zahteve med tistimi, ki so za oblikovanje in izvajanje javnih storitev ter politik primarno zadolženi (Van Gestel, Kuiper in Hendriks 2021). Na primer, v sklopu demokrati-zacije je Slovenija vzpostavila sistem profesionaliziranega javnega sektorja, kjer je za odločitve o organizaciji in implementaciji javnih storitev zadolžena stroka (na primer učitelji, vzgojitelji, socialni delavci, zdravniki ipd.). Soustvarjanje pa na drugi strani pomeni, da tudi uporabniki javnih storitev in upravičenci javnih politik v teku svojega dela pridobijo znanje, s katerim lahko pripomorejo k njihovi izboljšavi ali transformaciji. Aktivnejšo vlogo uporabnika lahko stroka dojema kot izpodkopavanje profesionalnega znanja in nepotrebno vmešavanje. Soustvarjanje stroki odvzame pravico do popolne avtoritete in odločanja o izvajanju storitve, slednjo pa spremeni v področje skupnega odločanja, kjer je avtoriteta deljena. Vpeljevanje soustvarjanja od javnih uslužbencev tako zahteva, da sprejemajo nove vloge in identitete ter jih usklajujejo s starimi vzorci dela. Da so pri tem uspešni, jih morajo organizacije ustrezno podpreti z izobraževanjem o veščinah in znanjih za izvajanje soustvarjanja ter s prilagoditvijo dela, kot so načini nagrajevanja, dodeljevanje virov ipd. (glej Jukić idr. 2022). Da soustvarjanje uspe, je treba tudi spremeniti institucionalno strukturo in procese, ustvariti nove načine sprejemanja odgovornosti in vodenja ter ustvariti platforme, kjer soustvarjalci pridejo v stik (Torfing, Sørensen in Røiseland 2019).

S poudarkom na aktivni vlogi soustvarjanje dopolnjuje reforme glede odprtosti in transparentnosti javnega sektorja, ki jih promovira paradigma novega javnega managementa. Tako kot soustvarjanje je novi javni management dovzetenjši za implementacijo novosti in inovacij kot klasični model javnega sektorja. Soustvarjanje pa ni le dodatek tržnim mehanizmom, kot jih promovira novi javni management; lahko je namreč neskladno z novim javnim managementom. Z uvajanjem konkurence in drugih tržnih mehanizmov novi javni management zavira proces sodelo-

vanja med ponudniki javnih storitev, saj morajo ti med seboj konkurirati za pridobivanje javnih sredstev in koncesij (Eppel in O'Leary 2021). Sodelovanje med ponudniki v tržnem modelu javnih storitev torej izpodbija konkurenčno prednost posameznih ponudnikov, kar zmanjšuje motivacijo za izmenjavo informacij in sodelovanje.

V praksi se torej reforme, ki so rezultat različnih paradigem, včasih dopolnjujejo, včasih pa so v konfliktu. Uspeh soustvarjanja je odvisen od fleksibilnosti in znanj ljudi v javnem sektorju, da krmarijo med različnimi zahtevami. Zaradi nedemokratske preteklosti in želje po demokrati-zaciji in integraciji z zahodnoevropskim prostorom smo v Sloveniji sprejeli reforme, ki so hkrati uvajale tako klasičen model organizacije javnega sektorja (na primer načela odgovornosti, strokovnosti, nevtralnosti, zakonitosti) kot tržna načela javnega sektorja (učinkovitost, uspešnost, nagrajevanje za uspehe ipd.). Integracija v EU v sklopu medravskega vladanja pa je dodala še zahtevo po partnerskem načinu reševanja. Kaj omenjene okoliščine pomenijo za sprejemanje soustvarjanja v Sloveniji kot državi s postkomunistično tradicijo javnega sektorja, je zaenkrat slabo raziskano. Družbene razmere, kjer se različne reforme ne utrdijo, niso nujno dobra popotnica za uvajanje novih mehanizmov, kot je soustvarjanje, saj med javne uslužbence vnašajo zmedo.

Izzivi

Številne strokovne in akademske debate soustvarjanje promovirajo kot rešitev za najbolj pereče družbene izzive. Trenutne raziskave ne omogočajo celovite ocene o realnem potencialu soustvarjanja za izboljšanje učinkovitosti in kakovosti javnih storitev ter njegovem inovacijskem potencialu. Obstajajo številni zapisi o pozitivnih učinkih, vendar so ti povzeti glede na specifične individualnih primerov, kar kaže na pomanjkanje primerjalnih študij.

Promocijo pozitivnih učinkov soustvarjanja v javnem sektorju lahko razumemo kot strategijo za povečanje zanimanja med samimi deležniki javnega sektorja, da v svoje organizacije vpeljejo ta relativno nov način dela. Javni sektor deluje v nenehnem pomanjkanju virov za uresničevanje/izpolnitev vedno večjih in novonastajajočih potreb v družb. Hkrati je v primerih neuspeha hitro podvržen kritikam. Vse to ne ustvarja pogojev, ki bi prej kot slej spodbujali eksperimentiranje z novimi načini dela, kot je soustvarjanje.

Soustvarjanje se promovira za reševanje perečih družbenih problemov, kot so klimatske spre-

membe, zaupanje v institucije in staranje prebivalstva. Ker gre za težko obvladljive probleme, je skorajda samoumevno, da soustvarjanje ni končna rešitev, ampak le ena izmed sestavin, ki prispevajo k obvladovanju izzivov. Vedno več je tudi strokovnih in akademskih razprav, ki opozarjajo na temno plat soustvarjanja, ko slednje ne ustvari zelenih ciljev, privede do nezadovoljstva ali celo uničenja javne vrednosti (Williams, Kang in Johnson 2016; Brandsen, Steen in Verschuere 2018).

Eden izmed največjih očitkov je, da soustvarjanje ne vključuje ustreznih mehanizmov za določanje in sprejemanje odgovornosti. Soustvarjanje temelji na sodelovanju, kjer se ločnice med sodelujočimi partnerji iz različnih družbenih sektorjev lahko kar hitro zameglijo ali celo izničijo. V takih primerih se težko ugotavlja odgovornosti in sprejema ukrepe za odpravljanje napak. Nejasnosti je manj v primerih klasičnega modela javnega sektorja, kjer organizacije odločajo ter izvajajo storitve same in kjer so odgovornosti jasno razmejene s hierarhijami. Soustvarjanje pa temeljni na deljenem in distribuiranem vodenju, kar otežuje ugotavljanje odgovornosti (Torfing, Sørensen in Røiseland 2019). Od razpršene odgovornosti ločen problem je pojav prelaganja odgovornosti na partnerje. Javne organizacije so podvržene vedno večjim pritiskom za zagotavljanje kakovostnih javnih storitev za vedno večje število uporabnikov. V času varčevanja, ko se sredstva (ne pa tudi pristojnosti) manjšajo, organizacije soustvarjajo, da prekrijejo lastne odgovornosti za izvajanje storitev. V obeh primerih je osrednji problem soustvarjanja oslabitev demokratičnih načel, kot sta preglednost in odgovornost. Z vključevanjem vedno več deležnikov v same procese odločanja o javnih storitvah soustvarjanje tudi pritiska na model predstaviške demokracije in na vlogo demokratično voljenih predstavnikov ljudstva.

Soustvarjanje predvideva vključevanje deležnikov v reševanje problemov, vendar partnerske organizacije niso nujno enakovredno usposobljene za sodelovanje pri soustvarjanju. V kolikor javni sektor ne podpre manj usposobljenih in profesionaliziranih organizacij pri pridobivanju znanj ter kapacitet za soustvarjanje, se med partnerskimi organizacijami ustvarja neenakost sodelovanja. Namesto izenačitve razmerja moči za enakovredno partnerstvo soustvarjanje tako privilegira partnerje, ki so bolj profesionalizirani in imajo več kapacitet. Močnejši partnerji lahko prevladajo nad tistimi, ki imajo manj veščin za so-

delovanje. Slednji so tako lahko marginalizirani, saj pri soustvarjanju zasedajo manj pomembno vlogo. Podobno velja tudi v primeru soustvarjanja z državljanji, kjer imajo formalno izobraženi posamezniki več samozavesti in občutka pomembnosti, da lahko prispevajo, kot posamezniki iz marginaliziranih družbenih skupin.

Zaključek

Današnja družbo zaznamujejo številni kompleksni in med seboj povezani izzivi. Niti klasični niti tržni model urejanja javnega sektorja nista zadostno učinkovita pri soočanju s sodobnimi izzivi. Oba modela imata težave pri vzpostavljanju sodelovanja med družbenimi subjekti. Klasični model se osredotoča na hierarhično vodenje od zgoraj navzdol, kjer ima javni sektor popolno avtoriteto pri oblikovanju in izvajanju storitev. Tržni model inovacije sicer spodbuja v večji meri kot klasični, vendar z uvajanjem konkurence med različnimi izvajalci storitve ne spodbuja sodelovanja med različnimi deležniki.

Soustvarjanje ponuja nov koncept dela, ki temelji na partnerstvu, sodelovanju in ustvarjanju javne vrednosti. Z današnjega zornega kota se zdi, da soustvarjanje ni institucionalizirana oblika delovanja javnega sektorja, ki bi bila sprejeta kot vsakdanji način dela. Hierarhija in trg še vedno prednjačita pred njim. Obstajajo pa številni primeri, tudi v Sloveniji, kjer se organizacije odločajo za soustvarjanje, kar pomeni, da se ustvarjajo pogoji, ki bi lahko pripomogli k razširitvi soustvarjanja kot nove paradigme javnega sektorja.

Literatura

- Ansell, C., in J. Torfing., 2021. *Public Governance as Co-Creation: A Strategy for Revitalizing the Public Sector and Rejuvenating Democracy*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Brandsen, H., in M. Honingh. 2018. »Definitions of Co-Production and Co-Creation.« V *Co-Production and Co-Creation: Engaging Citizens in Public Services*, uredili T. Brandsen, T. Steen in B. Verschuere, 9–17. London: Routledge.
- Brandsen, T., in V. Pestoff. 2006. »Co-Production, the Third Sector and the Delivery of Public Services: An Introduction.« *Public Management Review* 8 (4): 493–501.
- Brandsen, T., T. Steen in B. Verschuere. 2018. »The Dark Side of Co-Creation and Co-Production.« V *Co-Production and Co-Creation: Engaging Citizens in Public Services*, uredili T. Brandsen, T. Steen in B. Verschuere, 284–294. London: Routledge.
- Eppel, E., in R. O'Leary. 2021. *Retrofitting Collaboration into the New Public Management: Evidence from New*

- Zealand; *Elements in Public and Nonprofit Administration*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Evropska komisija. 2014. *Evropski kodeks dobre prakse za partnerstvo v okviru evropskih strukturnih skladov*. Luksemburg: Urad za publikacije Evropske unije.
- . B. I. »Konferenca o prihodnosti Evrope.« https://commission.europa.eu/strategy-and-policy/priorities-2019-2024/new-push-european-democracy/conference-future-europe_sl.
- Evropska unija. B. I. Evropska državljanska pobuda. https://europa.eu/citizens-initiative/_sl.
- Faulkner, N., in S. Kaufman. 2017. »Avoiding Theoretical Stagnation: A Systematic Review and Framework for Measuring Public Value.« *Australian Journal of Public Administration* 77 (1): 69–86.
- Fiedler, K., D. Ložar, M. Primc in K. Babič. 2020. *Participativni proračun: stanje v Sloveniji; poročilo in smernice za razvoj*. Uredila K. Babič. Maribor: Združenje Center alternativne in avtonomne produkcije, socialno podjetje, Društvo Gibanje za dostojno delo in socialno družbo, Društvo Organizacija za participatorno družbo in Zavod za podporo civilnodružbenih iniciativ in multikulturno sodelovanje Pekarna Magdalenske mreže.
- Fledderus, J., T. Brandsen in M. Honingh. 2014. »Restoring Trust Through the Co-Production of Public Services: A Theoretical Elaboration.« *Public Management Review* 16 (3): 424–443.
- Fung, A. 2015. »Putting the Public back into Governance: The Challenges of Citizen Participation and Its Future.« *Public Administration Review* 75 (4): 513–522.
- Irvin, R. A., in J. Stansbury. 2004. »Citizen Participation in Decision Making: Is It Worth the Effort?« *Public Administration Review* 64 (1): 55–65.
- Jukić, T., I. Pluchinotta, R. Hržica in S. Vrbek. 2022. »Organizational Maturity for Co-Creation: Towards a Multi-Attribute Decision Support Model for Public Organizations.« *Government Information Quarterly* 39 (1): 101623.
- Meynhardt, T. 2009. »Public Value inside: What Is Public Value Creation?« *International Journal of Public Administration* 32 (3–4): 192–219.
- Moore, M. H. 1995. *Creating Public Value: Strategic Management in Government*. Cambridge, MA: Harvard University Press.
- Pollitt, C., in G. Bouckaert. 2017. *Public Management Reform: A Comparative Analysis – Into the Age of Austerity*. Oxford: Oxford University Press.
- Røiseland, A. 2022. »Co-Creating Democratic Legitimacy: Potentials and Pitfalls.« *Administration & Society* 54 (8): 1493–1515.
- Torring, J., E. Sørensen in A. Røiseland. 2019. »Transforming the Public Sector into an Arena for Co-Creation: Barriers, Drivers, Benefits, and Ways forward.« *Administration & Society* 51 (5): 795–825.
- Van Gestel, N., M. Kuiper in W. Hendriks. 2019. »Changed Roles and Strategies of Professionals in the (Co)Production of Public Services.« *Administrative Sciences* 9 (3): 59.
- Voorberg, W. H., V. J. Bekkers in L. G. Tummers. 2015. »A Systematic Review of Co-Creation and Co-Production: Embarking on the Social Innovation Journey.« *Public Management Review* 17 (9): 1333–1357.
- Vrbek, S. 2020. »Report on the Digital Innovation Practice Mysuggestion.gov.si (Predlagam.vladi.si).« *V Co-Production and Co-Governance: Strategic Management, Public Value, and Co-Creation in the Renewal of Public Agencies across Europe*, uredila B. Regal in E. Ferlie, 276–311. <http://cogov.eu/wp-content/uploads/2020/10/D2-3.pdf>.
- Williams, B. N., S. C. Kang in J. Johnson. 2016. »(Co)Contamination as the Dark Side of Co-Production: Public Value Failures in Co-Production Processes.« *Public Management Review* 18 (5): 692–717.

Posegajmo po znanju, novih izzivih in višjih ciljih

Leto 2022 se je poslovilo in pred nami je novo poslovno ter izobraževalno leto, ko bomo na UP Fakulteti za management skupaj z našimi študenti, predavatelji in raziskovalci uresničevali zastavljene cilje ter aktivno reševali izzive, ki nas čakajo na poti.

V preteklem letu je funkcijo dekanje fakultete prevzela izr. prof. dr. Tatjana Horvat, ki je poskrbela za nov, svež veter in spremembe, ki so pozitivno vplivale na delovanje in ugled ustanove. V nadaljevanju sledi kratek pregled aktivnosti druge polovice leta.

V mesecu oktobru 2022 so študentke in študenti zopet prestopili prag fakultete in se podali na študijsko pot. V veliko veselje nam je, da smo na UP FM lahko pozdravili kar 735 študentov na dodiplomskem in podiplomskem študiju. Ponošni smo, ko vidimo, da mnogo študentov po končani dodiplomski šoli nadaljuje študij na naših podiplomskih študijskih programih. Poseganje po znanju ter izobraževanju je dolgoročni vložek vase in tega se na UP FM zelo dobro zavedamo ter poskrbimo, da smo odlična naložba v karierni razvoj naših študentov, ki prihajajo iz vsega sveta ter na hodnikih in v predavalnicah fakultete ustvarjajo nova poznanstva ter prepletajo medsebojna znanja in izkušnje.

Ob vstopu v novo študijsko leto smo pripravili **orientacijske dneve** za vse mednarodne študente ter športni dogodek **ŠtartUP**, ki je namenjen vsem vpisanim študentom Univerze na Primorskem in kjer smo jim ponudili obilo zabave, druženja ob športnih aktivnostih ter odkrivanja lepote regije, v kateri živimo.

V sklopu rektoričnega dne, ki združuje študente in zaposlene v prijetnem športnem, družabnem ter izobraževalnem vzdušju, smo imeli na voljo bogat program delavnic, pohodov, izletov in drugih srečanj, kjer smo se zaposleni fakultete skupaj s študenti lahko udeležili več dogodkov hkrati.

Jesen je prinesla tudi svež študentski zrak v **Študentski svet UP FM**, ki je že aktiven na različnih področjih in pripravlja dogodke ter aktivnosti za naše študente vseh stopenj.

Gostje na UP FM

V jesenskem semestru so študijski proces na UP FM našim študentom popestrili tako številni gosti iz prakse kot tudi tuji predavatelji. V sklopu predavanj smo gostili šest strokovnjakov iz gospodarstva, nevladnih organizacij in javnih institucij, ki so našim študentom na vseh stopnjah predajali znanje iz prakse, ki jim je nedvomno prikazalo osvojene vsebine v drugi luči:

- Procesna usmerjenost in procesni pristop | izr. prof. dr. Aleksander Janeš | gost mag. Rajko Novak
- Gaja – ena sama! | prof. dr. Roberto Biloslavo | gostja Urška Košir
- Platforme za množično financiranje | prof. dr. Mitja Ruzzier | gost Niko Klanšek
- Strateško načrtovanje v hitro rastočem proizvodnem podjetju | prof. dr. Roberto Biloslavo | gost Gregor Pribac
- Vodenje zasebnega zavoda na področju avtizma | doc. dr. Bojan Mevlja | gostja Patricija Lovišček
- Vodenje turistične in ekokmetije – družinsko podjetništvo | izr. prof. dr. Jasna Auer Antončič | gost Boris Uranjek

V okviru projekta *Gost UP* smo gostili predavatelja *dr. Davida McArdla* iz University of Stirling, Stirling Law School na Škotskem, ki je predaval pri predmetu Pravni vidiki poslovanja na magistrskem študijskem programu Pravo za management ter pri predmetu Filozofija magistrskega študijskega programa druge stopnje Politologija – mednarodni odnosi in gospodarska diplomacija. V januarju smo gostili tudi *dr. Arneja Baruco*, ki je izredni profesor marketinga na Texas A&M University – San Antonio. V času svojega gostovanja je predaval pri predmetu Marketing na visokošolskem strokovnem programu Management.

V okviru izmenjave *Erasmus+* smo na fakulteti gostili tudi štiri predavatelje iz VŠB – Technical University of Ostrava v Češki republiki in University of Alicante v Španiji, ki pa je tudi naš partner T4E:

- Motivacija zaposlenih in kako se izogniti negativnim pojavom v podjetju | izr. prof. dr. Aleksander Janeš | gostja Ing. Katerina Mokra
- Public sector and public finance | prof. dr. Štefan Bojnec | gost dr. Jiří Bečica
- Multi-criteria decision-making methods and their practical application | prof. dr. Štefan Bojnec | gost Dr. Roman Vavrek
- Effects of tourism on the demography and labour markets in Spain | izr. prof. dr. Ana Grdović Gnip | gost prof. Pablo Vergel Fernandez

Na fakulteti pa smo bili izjemno počaščeni, ko smo konec oktobra 2022 v okviru magistrskega študijskega programa druge stopnje gostili priznano svetovno poslovno voditeljico in ekonomistko iz Indije, izvršno direktorico WILL Forum India in ustanoviteljico ter predsednico Foruma za #Ženske v vodstvu, *Poonam Barua*, ki je izvedla predavanje za širšo javnost z naslovom »Branding with Authenticity: Making the WILL Forum a Global Business Brand«.

Prispevek predavatelja prof. dr. Boruta Likarja (soavtor prof. dr. Franci Pušavec) z naslovom »Raziskave inovativnih odrezovalnih procesov za doseganje trajnostnih in čistosti odrezovalnih in izdelovalnih procesov« je bil izbran med dosežke **Odlični v znanosti 2022** na področju tehnike. Leto 2023 bomo začeli s pospešenimi promocijskimi aktivnostmi za dodiplomski in podiplomski študij, ki so pripeljale do novega mejnika. Vse standardne aktivnosti – predstavitev po srednjih šolah, sejnih, informativi in informativni dnevi – bodo podkrepjene še z dogajanjem v okviru Tednov odprtih predavalnic na ravni UP, v sklopu katerega bo UP FM ponudila številne aktivnosti, ki bodo v prvi vrsti namenjene dijakom zaključnih letnikov srednjih šol.

Aktivni smo tudi v tujini, saj smo razširili promocijo na največjem regijskem sejmu **Na koji češ fax?** ter bili aktivni na različnih družbenih omrežjih, ki so ponovno privabila veliko zanimanja. Hkrati pa smo v promocijo aktivno vključili tudi

študente ter z njihovo pomočjo kot prva članica UP vstopili na novo družbeno omrežje TikTok, ki je priljubljeno predvsem pri mlajši populaciji.

Dejavnosti, ki se bodo zagotovo nadaljevale tudi v naslednjih mesecih, bodo nedvomno dobrodošle tako pri študentih kot zaposlenih. V pripravi imamo dogodke in vsebine za Alumni klub UP FM ter mednarodno konferenco MIC 2023, ki jo bomo s soorganizatorji priredili v juniju v Trstu (Italija). Sedaj že tradicionalen je tudi dogodek v okviru Evropskega tedna trajnostnega razvoja, ki ga pripravimo v začetku meseca junija in nedvomno bo tudi letos osvetlil problematiko trajnosti v lokalnem okolju ter širše.

Aktivni smo tudi pri pripovedovanju kariernih zgodb naših alumni članov, ki so uspešni na svojem področju dela. V mesecu januarju bo objavljena karierna zgodba diplomanta Mihovila Rameše, ki vodi zahteven resor pomorskega prometa skupine Intereuropa.

Zelo ponosni smo tudi na diplomantko Glorio Kotnik, ki je zmagovalka paralelnega svetovnega pokala v veleslalomu, ki je potekal v Italiji v mesecu decembru 2022. Izjemni dosežki naših diplomantov kažejo na to, da je ob študiju mogoče dosežati izjemne rezultate tudi na drugih področjih.

Študentje 3. letnika visokošolskega strokovnega študijskega programa Management bodo letos drugič imeli obvezno strokovno prakso v okviru svojega predmetnika. K projektu je pristopilo precej podjetij in sprejelo naše študente za šest tednov, prav tako pa bomo eno študentko gostili na naši fakulteti.

Podelitev diplom bo v mesecu aprilu razveselila precej diplomantov, ki bodo v prijetnem okolju fakultete lahko prevzeli svoje listine ter nagrade in svoj uspeh tako delili z najbližjimi.

Dogodki

Letošnji dogodek *Mednarodnega tedna ozaveščanja o prevarah*, ki je potekal novembra 2022, so partnersko soustvarjali številni deležniki, med podpisniki Skupne izjave pa je tudi UP FM. Podpisne slovesnosti se je udeležila dekanja UP FM izr. prof. dr. Tatjana Horvat. V okviru mednarodnega tedna je doc. dr. Borut Kodrič na magistrskem študijskem programu druge stopnje v okviru predmeta Računovodstvo za management izvedel predavanje z naslovom »Celostni pristop k obvladovanju tveganj v kartičnem poslovanju«.

Fakulteta je meseca decembra organizirala dogodek za zaposlene fakultete ter študente z naslovom *Mladi raziskovalec – kdo, kaj, zakaj?* z namenom seznanitve o akademski poti mladih raziskovalcev. Trenutno se na fakulteti usposabljata dva mlada raziskovalca, ki se izobražujeta na dveh različnih, a enako pomembnih področjih raziskovanja: trajnostni turizem in prihodnost dela. Univerze imajo poslanstvo prenašati znanje preko povezovanja raziskovalnega in izobraževalnega dela. Raziskovalna aktivnost univerz je vitalnega pomena za razvoj in napredek človeškega uma. Nujnost spodbujanja mladih raziskovalcev postane še toliko pomembnejša, ko se upoštevajo vsi nastajajoči izzivi, kot so staranje prebivalstva, zeleni prehod, podnebne spremembe, neenakosti ali povečano povpraševanje po visokokvalificirani delovni sili.

Mednarodne izmenjave študentov so vedno zelo priljubljene in zaželeni. Tudi letos je nekaj naših študentov na izmenjavi v tujini in prav tako nekaj tujih študentov gostimo pri nas. V okviru programa Erasmus+ imamo v prvem semestru kar 25 tujih študentov, ki prihajajo iz različnih držav EU, prav tako se je 11 študentov fakultete odločilo za opravljanje svojih študijskih obveznosti na tujih izobraževalnih ustanovah. V ta namen smo meseca decembra na fakulteti organizirali spletni dogodek o mednarodni mobilnosti *Grem na izmenjavo: predstavitev Erasmus+ programov 2023*, ki je bil namenjen tako dodiplomskim kot podiplomskim študentom.

Po dolgem času omejitvev, ki so bile posledica epidemije, je december 2022 ponovno poskrbel za več druženja. Tako se je na Univerzi na Primorskem organizirala *Prednovoletna zdravica za vse Alumni UP*, kjer se je gostilo diplomante UP, člane Alumni kluba UP, in predstavnike Sveta zaupnikov UP. Oboji za univerzo predstavljajo pomembno povezavo z okoljem in regijskim gospodarstvom. Rektorica UP, prof. dr. Klavdija Kutnar, je zbranim predstavila tudi projekt GDI – Zelena, digitalna in vključujoča Univerza na Primorskem, ki članom Alumni kluba UP ter Sveta zaupnikov UP nudi številne možnosti sodelovanja z univerzo.

Naši raziskovalci so na različnih srečanjih v okviru **projekta** predstavljali izsledke svojih raziskav. Sodelovanje v projektih že kaže rezultate, saj nova

znanja nenehno vpeljujemo v študijski proces ter z njimi ozaveščamo širšo javnost. Z januarjem 2023 smo pričeli z izvedbo dveh novih projektov na področju raziskovanja, in sicer Zeleni prehod in trajnost Skupne kmetijske politike: madžarsko-slovenska primerjava (vodja prof. dr. Štefan Bojnec) ter Projektno delo za pridobitev praktičnih izkušenj in znanj študentov v delovnem okolju 2022/2023 (koordinator na UP FM izr. prof. dr. Armand Faganel).

Študijski programi na UP FM v letu 2022/2023

Na prvi stopnji študija izvajamo:

- visokošolski strokovni študijski program Management – redni študij,
- visokošolski strokovni študijski program Management – izredni študij,
- univerzitetni štud. progr. Management in
- univerzitetni štud. progr. Management v angleškem jeziku.

Na drugi in tretji stopnji študija izvajamo študijske programe:

- Management v slovenskem in angleškem jeziku,
- Ekonomija in finance v slovenskem in angleškem jeziku,
- Politologija v slovenskem in angleškem jeziku,
- Pravo za management,
- Management trajnostnega razvoja in
- doktorski študijski program Management.

Kot edina javna poslovna fakulteta v Sloveniji ponujamo pestro izbiro študijskih programov tako na dodiplomski kot podiplomski stopnji. Širok spekter uporabnih znanj, s poudarkom na managementu, ekonomiji in finančah, pravu, trajnostnemu razvoju ter politologiji, poskrbi za vzpon po lestvici uspehov ter karierno rast. Zgodi se, da trčimo ob oviro, inspiracija zaspi in karierna pot se malo zapraši. Na tej točki je nujno, da svojo kariero vzpodbudimo in jo dvignemo na višjo poklicno raven, si nenehno postavljamo izzive ter se učimo novih spretnosti in širimo obzorja. Želje po dodatnem učenju in strokovnem razvoju ne smemo zanemariti, ključ do uspešne kariere namreč tiči v nenehnem učenju ter poseganju po novih znanjih. Ko se nam zazdi, da je naše delo zastalo in nimamo motivacije ter zagona za vzpon na višjo stopničko, lahko najdemo različne načine in ukrepe, ki pripomorejo k nadaljnjemu razvoju.

Povabilo k oddaji člankov s področja vplivnežev

Uporaba spletnih medijev v trženjsko-komunikacijskih strategijah podjetij postaja prevladujoč način komunikacije. Spletni mediji so razbili obstoječe medijske monopole v večini držav po svetu in ustvarili nove (Google, Meta ...). Podjetjem z relativno nizkimi proračuni za komunikacijo omogočajo, da se postavijo na zemljevid oglaševalcev. Spletni mediji so popolnoma redefinirali pojem vplivnežev. Industrija, ki je bila do nedavnega domena znanih osebnosti, je postala okolje milijonov vplivnežev različnih velikosti, ki se uspešno prodajajo preko spletnih medijev, predvsem socialnih omrežij. Vplivneži so izjemno uspešen medij trženjske komunikacije, ker zapolnjujejo prostor med porabnikom in znanimi osebnostmi, ki so za preprostega porabnika nedosegljive v smislu aspiracij. Raziskave kažejo, da se porabnik enostavneje primerja z vplivnežem, ker mu je bližje, ker počne podobne stvari, zaradi česar vplivnež ustvarja (lažen) občutek zaupanja. Posledično se v mišljenju porabnika zabriše razlika med sledilcem in prijateljem ter se ustvari navidezna enosmerna vez med obema.

Industrija vplivnežev globalno dosega 14 milijard USD prometa s pričakovano rastjo 20 % letno, kar je sicer le dobra 2 % celotne svetovne industrije oglaševanja. Kar vplivnežem prinaša velikansko prednost, je donosnost investicije, ki znaša leta 2021 v povprečju 520 % (TV primerjalno 115 %).

Avtorje vabim k oddaji prispevkov, s katerimi želimo osvetliti industrijo vplivnežev, analizirati njihovo vlogo v trženjsko-komunikacijskih spletnih podjetij ter prikazati rezultate aktivnosti z uporabo relevantnih metrik. Natančneje nas zanimajo sledeče teme:

- ROI vplivnežev – pregled uporabe metrik med podjetji,
- delež in uporaba vplivnežev v trženjsko-komunikacijskih podjetjih,
- zakaj se podjetja odločajo za uporabo vplivnežev,
- kateri vplivneži so učinkovitejši,
- primeri uporabe vplivnežev v kampanjah podjetij,
- integracija vplivnežev v trženjsko-komunikacijski splet podjetja,
- zakaj so vplivneži uspešnejši od drugih medijev,
- donosnost investicij v vplivneže po panogah (turizem, maloprodaja ...).

